

Åtgärdsförslag för upphandling med hänsyn till klimat och resursnyttjande

Resultat från projektet Klimathänsyn i upphandling och åtgärdsförslag som syftar till att bidra till att Umeå kommuns upphandling tar en ökad hänsyn till både klimat och cirkulär ekonomi.

Innehåll

Inledning.....	3
Upphandlingens roll för klimatet	5
Åtgärdsförslag	7
Åtgärdsförslag 1: Anställ minst två hållbarhetsstrategier till Upphandlingsbyrån	10
Åtgärdsförslag 2: Addera hållbarhetsansvar till inköpsrådet	13
Åtgärdsförslag 3: Utredning av eventuella ökade kostnader och hur dessa ska hanteras	16
Åtgärdsförslag 4: Tillägg till "Regler vid inköp, upphandling och avtal"	19
Åtgärdsförslag 5: Förtydliga roller och ansvar för hållbar upphandling	23
Åtgärdsförslag 6: Utveckla rutin som säkerställer uppföljning av hållbarhetskrav	25
Åtgärdsförslag 7: Utbildning om klimat och cirkulär ekonomi	28
Åtgärdsförslag 8: Studie med fokus på bygg, entreprenader, fastighetsdrift och tekniska konsulter	30
Åtgärdsförslag 9: Transporter – minskade utsläpp och cirkulär ekonomi	33
Åtgärdsförslag 10: Livsmedel – minskade utsläpp och cirkulär ekonomi	37
Åtgärdsförslag 11: IT-utrustning – minskade utsläpp och cirkulär ekonomi	41
Åtgärdsförslag 12: Möbler – minskade utsläpp och cirkulär ekonomi	45

Författare:

Märta Streijffert

Projektledare Klimathänsyn i upphandling

Miljöutveckling, Miljö- och hälsoskydd

Umeå kommun

Grafisk form: Pondus Kommunikation

Inledning

Offentlig sektor behöver ta större hänsyn till klimatpåverkan och ytterligare främja en cirkulär ekonomi i upphandlingar. Det är utgångspunkten för det ettåriga projektet Klimathänsyn i upphandling vid Umeå kommun. Projektet är finansierat av Energimyndigheten inom ramen för programmet Lokal och regional kapacitetsutveckling (LoReg).

Klimatneutrala till 2025 och föregångare inom cirkulär ekonomi till 2028

Umeå kommun har som mål att hela kommunkoncernen, det vill säga verksamheterna och de kommunala bolagen, ska vara klimatneutrala till år 2025 och Umeå som stad ska ha netto noll utsläpp av växthusgaser 2040¹. Umeå kommun har också fattat beslut om att bli en föregångare inom cirkulär ekonomi². Ett steg på vägen till att åstadkomma detta är att Umeå, som enda kommunen i Sverige, har deltagit i OECD:s program för cirkulär ekonomi i städer och regioner. I programmet genomfördes en fallstudie³ som belyser hur Umeå kan ställa om till en cirkulär ekonomi. En av de 18 rekommendationerna i studien är att ”implementera grön offentlig upphandling”.

Upphandlingsbyrån vid Umeå kommun

Upphandlingsbyrån är den centrala enheten som sköter kommunens upphandlingar och under ett år köper Umeå kommun in varor och tjänster för omkring 3,2 miljarder kronor. Arbetsuppgifterna för upphandlarna är varierande, men där huvuduppdraget är att ansvara för det affärsmässiga vid kommunens upphandlingar. Upphandlingen vid Umeå kommun har i dagsläget kommit en bit på vägen med att ta hänsyn till klimat och cirkulär ekonomi. Till exempel så har man bland annat implementerat miljözoner, testat att ställa nya hållbarhetskriterium för livsmedel där anbuds-lämnaren fått beskriva sitt arbete kopplat till våra lokala miljömål. Certifieringar har också ibland använts för att ge mervärdespoäng vid utvärdering. I ett fåtal aktuella upphandlingar återfinns krav som främjar cirkulär ekonomi där krav om exempelvis reparation, samtransport eller val av drivmedel skrivits in⁴.

Projektet Klimathänsyn i Upphandling

I projektet har en rad olika aktiviteter genomförts för att samla in kunskap och sprida kunskapen om hur vi genom upphandlingar kan minska vår offentliga konsumtions klimatavtryck och bidra till den cirkulära ekonomin. Bland annat har en intervjustudie genomförts med upphandlarna vid Umeå kommun. Vid dessa intervjuer fick alla medverkande skatta hur stor möjlighet de själva ansåg att de som upphandlare har att bidra till en ökad klimathänsyn i upphandlingar, det genomsnittliga svaret blev 3,2 på en 5-gradigskala. Den egna kunskapen på området skattades lägre, i genomsnitt 1,4. Detta indikerar på att kunskapsnivåerna om vad och hur hänsynen kan och ska tas behöver höjas för att upphandlarna ska kunna agera fullt ut.

1 <https://umea.se/miljomal>

2 Strategisk plan 2016–2028, www.umea.se/mal

3 Romano Oriana, Cecchi Luis & Eizaguirre Ander, (2020), The Circular Economy in Cities and Regions. The Case of Umeå, Sweden

4 Lindeberg, K. och Molin, E. (2020). Studie av materialflöden inom upphandlingsprocessen – Om cirkulär upphandling i Umeå kommun

Som grund för de förslagna åtgärderna i den här rapporten ligger bland annat:

- Studie av materialflöden inom upphandlingsprocessen – Om cirkulär upphandling i Umeå kommun
- Resultat från leverantörsdialoger
- Resultat från digital enkät som besvarats av chefer och frekventa kravställare inom kommunen
- Webbutbildning om klimat och cirkulär ekonomi
- Lärdomar från halvdagsutbildning, genomförd av hållbarhetskonsulterna Esam, med fokus på cirkulär ekonomi och upphandling
- Mallar och stödformuleringar som ska verka till stöd vid kravställningar

Med lärdomarna från aktiviteterna som utgångspunkt har vi tagit fram ett antal åtgärdsförslag som behöver komma på plats för att Umeå kommuns upphandlingar ytterligare kan bidra till målen om klimatneutralitet och bli en föregångare inom cirkulär ekonomi.

Upphandlingens roll för klimatet

Enligt Upphandlingsmyndigheten beräknas kommuner och regioners upphandlingar leda till utsläpp på omkring 18 miljoner ton växthusgaser per år. Det är mer än utsläppen från inrikestransporter under ett år. Vi vet att konsumtionen i Umeå orsakar 11,5 ton växthusgaser per person och år⁵. Den offentliga sektorn, som kommunen är en del av, står för omkring 1 ton genom konsumtionen samt 2,6 ton genom investeringar⁶.

Vikten att agera nu

Umeå kommunkoncern ska vara klimatneutral 2025, och upphandlingarna är inte undantagna. Många upphandlingar påverkar våra utsläpp för flera år framåt och därför är det viktigt att vi vidtar åtgärder snarast. För att klara målen och minska risken för allvarliga klimatförändringar måste användningen av fossila bränslen upphöra. Likaså måste vår användning av naturresurser minska kraftigt. Den omställningen som behöver åstadkommas inkluderar alla aktörer i samhället från det privata till det offentliga. Som offentlig beställare och kommun, har vi ett stort ansvar att gå före och peka ut vägen⁷.

Marknaden och skarpare klimatkrav

Hur vi som offentlig aktör konsumerar påverkar hur företagen vågar satsa på klimatsmarta produkter och tjänster. Det visas i bland annat de färdplaner för näringslivsbranscher som regeringsinitiativet Fossilfritt Sverige⁸ tagit fram, där skarpare klimatkrav inom offentlig upphandling lyfts fram som en förutsättning för att branschen ska kunna utvecklas och nå de uppsatta klimatmålen. Detta är även något som styrks av de leverantörssamtal som genomförts där majoriteten av leverantörerna påpekar att de är redo och väntar på att vi som offentlig beställare ska börja ställa skarpare klimatkrav, möjliggöra ett större återbruk och göra betydligt fler uppföljningar för att pusha på branschen ytterligare och hjälpa de i sin hållbara utveckling.

De upphandlingar som vi i kommuner, regioner och myndigheter genomför har alltså en helt avgörande betydelse för om vi ska klara våra klimatmål, då marknadens omställning är en viktig pusselbit i arbetet med att nå målsättningen. Varje år upphandlar vi i Sverige för omkring 680 miljarder kronor. Under 2019 upphandlade Umeå kommun för 3,2 miljarder kronor. Vår samlade köpkraft kan göra stor skillnad, på både gott och ont. Så som en av leverantörerna så passande uttryckte sig: *”Ni måste förstå vilken potential och påverkanskraft som ni sitter på!”*

5 <https://umea.se/konsumtionsvanor>

6 <https://www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Statistik-A-O/Vaxthusgaser-konsumtionsbaserade-utslapp-per-person/>

7 <https://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Sveriges-miljomal/Generationsmalet/>

8 <http://fossilfritt-sverige.se/fardplaner-for-fossilfri-konkurrenskraft/>

Varför ställer vi inte om och upphandlar mer klimatsmart på direkten?

Det är en frågeställning som vi i projektet har undersökt genom att försöka ta reda på vilka hinder som gör att vi inte ställer klimatkrav och krav som främjar cirkulär ekonomi i den utsträckning som vi skulle kunna göra.

De tre främsta hindren som framkommit i intervjuerna med upphandlarna och i enkäterna med cheferna är brist på kompetens, tid och ekonomiska resurser. Detta är något som belyses i en tidigare genomförd undersökning av Umeå kommun för att se över upphandlingarna utifrån ett hållbarhetsperspektiv. Där uppges särskilt tid som en bristvara som påverkar bland annat möjligheterna till uppföljning av krav⁹.

Otydlighet kring mandat och riktlinjer är ytterligare ett hinder som framkommer i både intervjuerna med upphandlarna och i enkäten med chefer. Vem ska till exempel bestämma i de enskilda upphandlingarna om hänsyn till klimat och cirkulär ekonomi går före även om det kan bli kostnadsdrivande på kort sikt? Är det upphandlare, kravställare eller någon annan som ska säkerställa att kraven ställs? Och hur säkerställer vi att den upphandlade leverantören håller det den lovat kring sin åtagande inom klimat och cirkulär ekonomi så att omställningen verkligen sker och inte bara blir tomma ord på ett papper?

9 Bolin, Lena (2015), En översyn av upphandlingar i Umeå kommun under 2013 – Ur ett hållbarhetsperspektiv

Åtgärdsförslag

Tolv åtgärdsförslag har tagits fram som ett resultat av de aktiviteter och omvärldsbevakning som genomförts i projektet Klimathänsyn i upphandling.

Åtgärdsförslag 1: Anställ två hållbarhetsstrategier till Upphandlingsbyrån

Åtgärdsförslag 2: Addera hållbarhetsansvar till anskaffningsrådet

Åtgärdsförslag 3: Utredning av eventuella ökade kostnader och hur dessa ska hanteras

Åtgärdsförslag 4: Tillägg till "Regler vid inköp, upphandling och avtal"

Åtgärdsförslag 5: Förtydliga roller och ansvar för hållbar upphandling

Åtgärdsförslag 6: Utveckla rutin som säkerställer uppföljning av hållbarhetskrav

Åtgärdsförslag 7: Utbildning om klimat och cirkulär ekonomi

Åtgärdsförslag 8: Studie med fokus på bygg, entreprenader, fastighetsdrift och tekniska konsulter

Åtgärdsförslag 9: Transporter – minskade utsläpp och cirkulär ekonomi

Åtgärdsförslag 10: Livsmedel – minskade utsläpp och cirkulär ekonomi

Åtgärdsförslag 11: IT-produkter – minskade utsläpp och cirkulär ekonomi

Åtgärdsförslag 12: Möbler – minskade utsläpp och cirkulär ekonomi

Åtgärdsförslag med fokus på organisationen

Förslag 1–8 är åtgärder som har fokus på organisatoriska frågor som är nödvändiga att åstadkomma för en ökad hänsyn till klimat och cirkulär ekonomi vid framtida upphandlingar vid Umeå kommun. Förslag 1 ses som särskilt viktigt, då det är en förutsättning för att åstadkomma flertalet av de andra förslagna målen på ett effektivt och långsiktigt verkansfullt sätt. Ett annat särskilt viktigt förslag är åtgärdsförslag 3, då detta förslag är något som utmynnats från kravställares behov av att få ökad budget för att kunna ställa klimatkraven och nå de målsättningar som Umeå kommun beslutat om.

Då en ökad budget för alla enheter kan vara svårt i verkligheten, så behöver det genomföras en utredning om hur exempelvis ökade kostnader kan hanteras och tas genom att effektivisera kostnadsposter, till exempel genom att öka nyttjandegraden på kommunens bilar och samtidigt minska antalet bilar och därmed frigöra medel som kan nyttjas för inköp av fossilfria fordon.

En viktig aspekt, som inte berörs i något i åtgärdsförslagen är att det behöver genomföras tydliga behovsanalyser innan en upphandling för att fastställa vilket faktiskt behov som verksamheten har som ska lösas med upphandlingen och om behovet kan lösas på andra sätt än tidigare. Till exempel att tänka digitalt först, låna från annan verksamhet, köpa en tjänst eller kanske laga en produkt som är trasig innan en ny vara köps in. Här finns det behov av ett arbete med kunskapshöjning mot verksamheterna och tydligare riktlinjer.

Produktspecifika åtgärdsförslag

Resterande åtgärdsförslag berör produktområdena: transporter, livsmedel, IT-utrustning och möbler. Dessa åtgärdsförslag baseras till stor del på den studie som IVL Svenska Miljöinstitutet¹⁰ tagit fram och beskriver mer i detalj vilka åtgärder som kan genomföras inom produktområdena. Förslagen från studien är likt resterande förslag framtagna i en process där berörda tjänstemän inom kommunen varit involverade.

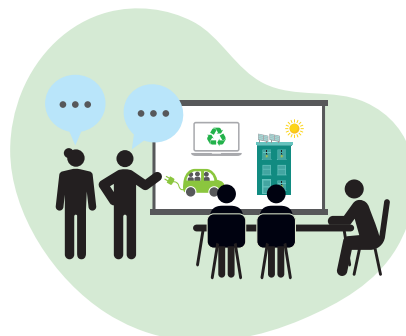
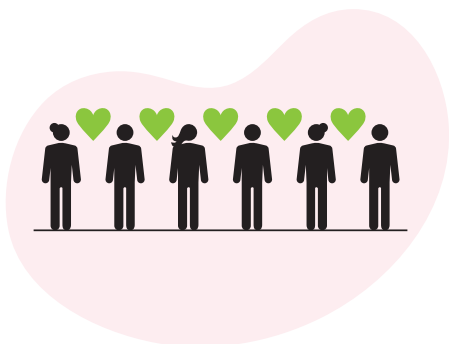
Något som berörs i åtgärdsförslag 12 är upprättandet av ett internt möbellager för att kunna använda möbler som redan är inköpta, innan vi gör nyinköp. Detta är ett arbete som behöver intensifieras och bli verklighet för att vi ska kunna använda de resurser som finns inom kommunen på det effektivaste sättet, både hållbarhetsmässigt och kostnadsmissigt. Förutom bättre samordning av möbler finns de behov för bättre samordning av andra resurser såsom exempelvis köksutrustning och produkter som blir över från renoveringar. En frågeställning att arbeta vidare med är hur ska vi öka delningen mellan verksamheterna av det vi redan äger men som står i förråd?

Som tidigare nämnts behöver vi den ökade hänsyn till klimat och cirkulär ekonomi för att nå de målsättningar som beslutats, både klimatmålen samt strategin kring att vara en ledare inom cirkulär ekonomi.

10 Lindeberg, K. och Molin, E. (2020). Studie av materialflöden inom upphandlingsprocessen – Om cirkulär upphandling i Umeå kommun

Åtgärdsförslag 1–8

med fokus på organisatoriska frågor

Åtgärdsförslag 1: Anställ minst två hållbarhetsstrateger till Upphandlingsbyrån

För att Umeå kommun ska kunna ta mer hänsyn till klimat och cirkulär ekonomi vid upphandlingar bör det finnas minst två personalresurser med hållbarhetskompetens som uteslutande arbetar med att stötta upphandlingsavdelningen och kravställarna med att ta hänsyn till hållbarhetsfrågor vid upphandling. Hållbarhetsstrategerna bör tillhöra Upphandlingsavdelningen för att ha en nära inblick och förståelse i upphandlingsarbetet och för att kunna skapa en kultur där svåra frågeställningar kan fångas upp och arbetas vidare i ett nära samarbete med upphandlarna.

En viktig roll för att åstadkomma en mer hållbar upphandling

Hållbarhetsstrategerna ska bidra med en helhetssyn till hur enskilda upphandlingar och upphandlingen i stort kan bidra till att måluppfyllelse av de mål och strategier som beslutats och samtidigt ska de aktivt arbeta för att möjliggöra och verkställa att hänsynen tas vid upphandlingar. Detta innebär att strategerna både ska ha ett strategiskt ansvar, även ett praktiskt ansvar i att vara med och utforma upphandlingar så att hänsynen tas. Då en aktiv uppföljning av ställda krav synliggjorts som en viktig del för att uppnå en hållbar upphandling så bör personalresurserna även ha ett ansvar för uppföljning av miljökrav, sociala krav, klimatkrav och krav om cirkularitet.

För att nå klimat- och miljömålen behöver det finnas resurser som kan stötta befintlig personal med kravställan och uppföljning, sprida kunskap och inhämta den senaste kunskapen inom områdena samt ha en nära kontakt till leverantörer och marknaden. Som komplement till strategerna är det av vikt att även befintlig personal och nyrekryteringar får fortbildning i hållbarhetsområdena för att säkerställa att kunskapen finns hos alla anställda. Men hållbarhetsstrategerna är de som ska sitta på spetskompetensen inom området och säkerställer att hållbarhetsarbetet verkställs.

Hållbarhetsstrategiernas arbetsroll bör innefatta att

- Bistå med kompetens inom klimat och cirkulär ekonomi till Upphandlingsbyrån
- Bistå med kompetens inom övriga miljöfrågor, kemikalier och sociala frågor till Upphandlingsbyrån
- Närvara vid upphandlingar där miljöpåverkan är stor och bedöms ha en stor potential till att minska miljö-, klimat- och resursavtrycket
- Bedömning av vilka inkommande upphandlingar som behöver stöd av hållbarhetsstrategi
- Utforma hållbarhetskrav i nära dialog med kravställare och upphandlare. Där utgångspunkten för kraven ska vara att bidra till måluppfyllelse av miljömål och strategisk plan
- Vara uppdaterade kring utvecklingen inom hållbara lösningar och mognadsgrad hos marknaden. Gärna genom att kontinuerligt anordna leverantörsdialoger
- Uppföljning av att upphandlade leverantörer lever upp till de krav som är inskrivna i avtalen
- Omvärldsbevakning och samarbeta med andra kommuner, aktörer och nationella nätverk för att hela tiden vara uppdaterad om det senaste arbetet som pågår inom området

Så har vi kommit fram till åtgärdsförslag 1

- Brist på kompetens är ett av de främsta hindren som identifierades i intervjuerna med upphandlare.

”Ärligt talat så är det jättesvårt, för det är inget som vi arbetar med idag. Vi ställer miljökrav men inte klimatkrav ur ett långsiktigt perspektiv.”

”Drömmen vore om det satt någon här som man kunde gå förbi och fråga istället för att det blir en stor grej varje gång man har behov av att ställa ett klimatkrav”

”Verksamheterna är inte experter och vi är inte experter. Det finns visioner och mål, men vi måste få resurser som hjälper oss att ställa relevanta krav.”

Citat från intervjuer med upphandlare

- I enkäten för chefer angav 46,7 % att mer stöd från sakkunniga inom klimat är något som deras verksamhet behöver för att kunna ställa klimatkrav och krav om cirkularitet.
- I dagsläget saknar Upphandlingsbyrån personalresurser med hållbarhetskompetens med uppdrag att säkra klimathänsyn och hänsyn till cirkularitet i upphandling.
- De verksamheter som idag har hållbarhetskompetens har inte resurser eller tydliga uppdrag att stödja Upphandlingsbyrån med att ta hänsyn till klimat och cirkulär ekonomi vid upphandlingar.
- Gemensam nämnare för kommuner som är framgångsrika inom hållbar upphandling är att deras upphandlingsavdelningar har hållbarhetskompetens inom avdelningen eller knuten till sig.

- Helsingborgs stad, en storleksmässigt jämförbar stad till Umeå, och som har kommit en bra bit på vägen med sitt arbete med fossilfri upphandling, har två hållbarhetsstrategier som är heltidsanställda med liknande uppdrag som är förslagna, såsom bland annat marknadsundersökningar, kravställan och uppföljning¹¹.
- I arbetet med åtgärdsförslagen fick berörda tjänstemän inom kommunen tycka till om förslagen samt rangordna vilka förslag de ansåg var viktigast att få på plats för en ökad hänsyn till klimat och cirkulär ekonomi vid upphandling. Åtgärdsförslag 1: Anställ minst två hållbarhetsstrategier till Upphandlingbyrån, blev vald till plats nummer 1, det vill säga det viktigaste åtgärdsförslaget av de alla.

11 Praktikfall: Fossilfri upphandling med krav i trappsteg. Fägerskiöld, Kristina. Konferens Hållbar upphandling, arrangerad av Upphandling24, 2019-11-06

Åtgärdsförslag 2: Addera hållbarhetsansvar till inköpsrådet

Upphandlingsmyndigheten pekar ut tydlig ledning och styrning som en framgångsfaktor för ett effektivt arbete med utsläppsminskningar genom upphandling. Att ge inköpsrådet ansvar för det övergripande hållbarhetsarbetet gentemot upphandling, kan bidra med styrning av hur hållbarhetsarbetet ska prioriteras gentemot kommande upphandlingar. Fokus bör ligga på att prioritera, styra mot och säkerställa att skarpa krav ställs i de upphandlingar som har stor potential till att kraven leder till utsläppsminskningar och/eller ett minskat resursavtryck. Rådet har en viktig funktion i att säkerställa att upphandlingsprocessen även systematiskt arbetar mot en måluppfyllelse av Umeå kommuns uppsatta miljömål.

Rådets hållbarhetsansvar

Rådets primära uppdrag inom hållbarhet bör vara att ta beslut om nivå för hållbarhetskrav, prioritering av vilka upphandling där det är av särskild stor vikt att kraven ställs och besluta om vilka insatser som bör genomföras för att kunna säkerställa att den högsta möjliga kravnivån ställs i strategiskt viktiga upphandlingar för klimat och miljö. Tvärfunktionellt arbete är viktigt för att få en helhetssyn i hållbarhetsarbetet, därmed bör rådet bestå av flera olika kompetenser där deltagarna har god vetskap om vilket miljöarbetet som redan pågår inom respektive arbetsområde. Denna vetskap kan hjälpa rådet till styrning och prioriteringar som säkerställer att viktiga upphandlingar, ur ett klimat och miljöperspektiv, får den kravnivå som krävs för att gå i linje med de uppsatta miljömålen.

Inköpsrådet

Reglerna för kommunens inköp och upphandling anger att det ska finnas ett inköpsråd med uppgift att verka för en effektiv upphandling och bevaka upphandlingsfrågor ur ett strategiskt perspektiv. Detta inköpsråd har även i uppgift att samordna för koncernstyrning, stöd vid strategiska upphandlingar, utse deltagare med mandat att ställa verksamhetskrav, nya grepp och vägval samt ta fram relevanta produkt- och leveranskrav där bland annat miljömässiga, etiska och social hänsyn ska tas¹². I dagsläget finns inget aktivt inköpsråd. Därför föreslås att ett råd upprättas, där inköpsrådet får ett utökat uppdrag med ett hållbarhetsansvar gentemot upphandlingar, utifrån beskrivning av förslaget om uppdrag som finns beskrivet i detta åtgärdsförslag.

Praktiska detaljer

Upphandlingsbyrån är sammankallande för inköpsrådet. I inköpsrådet ska upphandlingschef, biträdande upphandlingschef samt direktörer sitta. Vi vill rekommendera att även miljö- och/eller klimatstrateg finns representerade i rådet. Detta för att de sitter på spetskunskapen inom området samt har den övergripande kunskapen om övrigt hållbarhetsarbete som sker inom kommunen. Strategerna kan även vara den starka länken mot miljömålen, då de anses ha god kunskap om målen och den åtgärdsplan som håller på att tas fram för att uppnå miljömålen.

Det är av yttersta vikt att rådet upprättas så snart som möjligt med uppdrag att öka farten på arbetet med klimathänsyn och hänsyn till cirkularitet. Detta då tidshorizonten för att uppnå både miljömålen och den strategiska planen är kort.

Inköpsrådets uppdrag bör utökas till att även inkludera:

- Ha det övergripande ansvaret för att Umeå kommuns upphandlingar bidrar till att nå miljömålen och målsättningen om att vara en föregångare inom cirkulär ekonomi.
- Förutom klimat och cirkulär ekonomi även ta hänsyn till social hållbarhet, biologisk mångfald och miljö.
- Prioritera strategiskt viktiga ramavtal och upphandlingar där väl genomarbetade klimatkrav eller krav om cirkulär ekonomi kan leda till tydliga utsläppsminskningar eller tydligt minskat resursavtryck. Med primärt fokus på de upphandlingar som finns med i årsplaneringen.
- Bedöma vilken spetskompetens som är viktig att knyta till de prioriterade upphandlingarna och ansvara för att delegera uppgiften till eventuell spetskompetens som finns på avdelningarna. Rådet kan också vara delaktigt i att prioritera hur Upphandlingsbyråns resurser med hållbarhetskompetens ska användas, förutsatt att sådana resurser finns att fördela.
- Ge rekommendationer om hur eventuella målkonflikter mellan exempelvis ekonomi, klimat, miljö, cirkulär ekonomi, tillgänglighet, social hänsyn etc. ska hanteras.

¹² Regler för inköp och upphandling inom Umeå kommun. <https://www.intranet.umea.se/ekonomiochinkop/upphandling/policyochregler.4.2965067312f2f2c2a51800084018.html> (2020-08-14)

Så har vi kommit fram till åtgärdsförslag 2

- I dialogerna med upphandlarna framkom behov av tydligare riktlinjer och direktiv som ställer krav på upphandlarna och kravställarna. Upphandlarna anser bland annat att de inte har tillräckligt med mandat och instruktioner i frågan.
- Ett anskaffningsråd med hållbarhetsansvar kan också fylla en gränsöverskridande funktion, vilket har efterfrågats av upphandlare:

*”Sedan tror jag att vi måste ta med att vi jobbar mer över gränserna
– vertikal information istället för stuprör”*

Från intervju med upphandlare

- Kommunen saknar idag styrning kring vilka upphandlingar som ska prioriteras när det gäller hänsyn till klimat och cirkulär ekonomi. Det saknas också tydlig koppling mellan upphandling och det övriga klimatarbetet inom kommunen.
- En av framgångsfaktorerna för ett systematiskt arbete med hållbara upphandlingar är enligt Upphandlingsmyndigheten att ”Involvera miljökompetens i en referensgrupp till upphandlingen”.
- Region Stockholm pekar på att tydlig styrning från ledningen är ett viktigt stöd för upphandlingsavdelningens hållbarhetsstrategier i deras arbete. Ett råd kan vara ett sätt att åstadkomma det.
- Dialog och samverkan inom kommunens förvaltningar och olika nivåer i kommunens verksamhet, bäddar för ett tvärfunktionellt arbete, enligt en rapport från SKL Kommentus Inköpscentral.
- I Uppföljningsprojektet vid Upphandlingsbyrån finns förslag på att inrätta ett anskaffningsråd och ett kompetensråd som ska fokusera på samordning för koncernstyrning, stöd vid strategiska upphandlingar och nya grepp och vägval. Det är i linje med åtgärdsförslag 2.

Åtgärdsförslag 3: Utredning av eventuella ökade kostnader och hur dessa ska hanteras

Ett av de hinder och farhågor som frekvent har lyfts i projektets olika aktiviteter är att ökad hänsyn till klimat och cirkulär ekonomi, väntas leda till ökade kostnader som det saknas resurser till att hantera. Det finns ett behov av att utreda i vilken utsträckning ökad hänsyn till klimat och cirkularitet leder till ökade kostnader och hur de ska hanteras på bästa sätt.

En viktig förutsättning för att verksamheterna ska kunna ställa skarpare krav

Det finns en allmän uppfattning bland både kravställare och upphandlare att klimatkrav eller krav på cirkularitet ökar verksamhetens kostnader och att det behöver tillskjutas medel för att kunna klara av budgetmässigt att ställa ökade krav. En utredning som dels beräknar ökade kostnader för hållbarhetskrav och visar vilka områden som riskerar att bli kostnadsdrivande, dels ge förslag på åtgärder som hanterar de kostnaderna, kan ge förutsättningar för verksamheterna att upphandla mer hållbart även med oförändrade budgetramar. En sådan utredning och beräkning är också ett bra underlag till verksamheternas budgetprocesser.

Kan behovet lösas på andra sätt än genom nyinköp

För att klara av ökad hänsyn till klimat och cirkulär ekonomi budgetmässigt, finns det även behov av tydligare riktlinjer i steget före en upphandling. Riktlinjer som bygger på att se över om behovet kan lösas på annat sätt innan ett nyinköp, exempelvis genom att styra om till digitalt eller återanvända produkter som någon annan avdelning äger. Där utgångspunkten ligger i att den bästa miljöbesparingen, och även kostnadsbesparingen, ligger i att inte handla eller köpa. Att ställa klimatkrav och krav

om cirkularitet kan för samhället även leda till en rad olika sidonyttor och mervärden, till exempel förbättrad luftkvalitet och minskade kostnader när vi återbrukar produkter före att vi köper in nytt.

Livscykelkostnader, LCC

En analys där livscykelkostnader är utgångspunkten innebär att summan av alla kostnader för köpet av produkten räknas in, det betyder att även kostnader som uppstår under användningsfasen inkluderas. Analysen bidrar till en mer rättvisande bild av köpets kostnader än om man bara går på det faktiska inköpspriset. LCC inför upphandling av produkter och tjänster är ett hjälpmedel när det kommer till att visualisera klimatnyttan. Den initiala investeringskostnaden kan på sikt kompenseras med exempelvis lägre driftskostnader av hållbarare alternativ. Innan marknaden för cirkulära och klimatneutrala produkter och tjänster är utvecklad kan kostnaderna vara högre. LCC är ett verktyg som utredningen bör ta i beaktning.

Samhällsekonomisk lönsamhetskalkyl

En utredning av kostnaderna bör även inkludera en beräkning av potentiella samhällsekonomiska kostnader som kan uppstå ifall inte kraven ställs, till exempel i form av ohälsa till följd av luftföroreningar och klimatförändringar. Detta kan med fördel genomföras som en samhällsekonomisk lönsamhetsbedömning/samhällsekonomisk lönsamhetskalkyl, vilket är en metod som visar en summering av kostnader och intäkter som exempelvis en verksamhet ger upphov till¹³. En samhällsekonomisk lönsamhetskalkyl beräknar summan av alla ekonomiska effekter för alla medborgare i samhället¹⁴. Denna bedömningsmetod kan även bidra till att bedöma ifall de kostnaderna är bra eller inte för samhället.

Tillvägagångssätt

En utredning av detta slag kan bli väldigt omfattande. Därför föreslår vi att en första utredning genomförs där fokus ligger primärt på produktområdena livsmedel, transporter och möbler. När utrymmet finns bör även utredningen inkludera IT samt bygg och entreprenader.

Primärt bör det göras en översyn ifall det finns befintlig personal inom Umeå kommun som är lämplig till att genomföra uppdraget. I det fall som det inte anses finnas lämplig personal, bör uppdraget läggas över som ett konsultuppdrag.

Utredningen bör innefatta:

- Beräkning av förväntade kostnadsökningar för verksamheterna
- Beräkning av aktiviteter som kan bidra till kostnadsminskningar, exempelvis genom översyn av hur renovering, lagningar etc. kan bidra till en ökad livslängd på våra redan konsumerade varor i relation till inköp av nya produkter.
- Åtgärdsförslag på hur omfördelningar mellan kostnadsposter kan möjliggöra en mer hållbar konsumtion inom befintlig budgetram.
- En samhällsekonomisk lönsamhetskalkyl och förslag kring hur kalkylen kan användas inom kommunen.
- Analys av olika verktyg som kan vara behjälpliga för att klara av kostnadsökningar vid upphandlingar och att bedöma kostnaderna på långsikt, exempelvis kravtrappa och LCC.

13 Bågman, G. (2012). Introduktion till samhällsekonomisk analys – Samhällsekonomi och modeller PM 2012:01. Trafikverket.

14 Bågman, G. (2012). Introduktion till samhällsekonomisk analys – Samhällsekonomi och modeller PM 2012:01. Trafikverket.

Så har vi kommit fram till åtgärdsförslag 3

- I en av de dialoger projektet har genomfört med leverantörer efterlyste ett av företagen som arbetar med bland annat möbeltapetsering att det måste finnas ett annat tänk kring kostnader. Bara för att något är billigare att köpa in i stunden behöver det inte bli en produkt som är billigare i längden.

”Man måste tänka hållbarhet och ta hand om det man har, och inte alltid köpa nytt i första hand. Att tänka, hur länge kommer den här möbel att hålla?”

- Visma genomförde 2019 en undersökning där de frågade 390 anbudslämnare hur de upplever myndigheter i offentliga upphandlingar. 8 av 10 angav att de någon gång avstått att lämna anbud bland annat på grund av att det ansågs att myndigheter fäster för stor vikt vid pris och bortser från kvalitet och hållbarhet.
- I arbetet med att ta fram åtgärdsförslagen fick berörda tjänstemän inom kommunen tycka till om förslagen samt rangordna vilka förslag de ansåg var viktigast. Deltagarna formulerade förslaget *”Någon behöver räkna ut vad miljökraven kostar verksamheten och värdera miljökraven mot varandra”* vilket rangordnades som det näst viktigaste förslaget. Bara *Anställ minst två hållbarhetsstrateger till Upphandlingsbyrån* rangordnades högre.
- En undersökning från 2018 som Fossilfritt Sverige genomförde i samarbete med Novus visar att det finns en kunskapslucka när det kommer till prisutvecklingen på viktig förnybar teknologi. Att priset på solceller inte bara halverats utan fallit med 90 procent på tio år visste bara 13 procent av de tillfrågade och att elbilsbatterier nu kostar en tredjedel av vad de gjorde för fem år sedan visste bara 7 procent.

Åtgärdsförslag 4: Tillägg till "Regler vid inköp, upphandling och avtal"

All upphandling och alla inköp ska genomföras i enlighet med upphandlingspolicyn, där dokumentet "Regler vid inköp, upphandling och avtal" är kompletterande. Hänsyn till klimat och cirkularitet bör beskrivas genomgripande och det behövs tydligare riktlinjer för hur krav ska ställas för tydligare styrning mot miljömål och andra hållbarhetsmål och strategiska inriktningar.

Ökad tydlighet och förväntad miniminivå

I nästintill alla upphandlingar finns möjlighet att formulera krav för klimathänsyn och cirkularitet, men det finns några upphandlingsområden som är särskilt viktiga, där väl formulerade krav kan göra väldigt stor skillnad i kommunens klimat- och resursavtryck. Inom dessa områden måste kommunen tydliggöra för beställande chef, upphandlare och kravställare vad som gäller och vilken miniminivå som kraven minst förväntas ställas på.

Upphandlingspolicyn

I upphandlingspolicyn som är det styrande dokumentet för all upphandling, går det att läsa att policyns syfte bland annat är att säkerställa att social hänsyn, etisk hänsyn, krav på funktion och miljöhänsyn är en naturlig del av kommunens upphandlingsverksamhet. Vidare så hänvisar dagens policy till kommunens övergripande mål genom punkt 4 i upphandlingspolicyn "För att främja hållbarhetsperspektivet vid

upphandling och inköp ska ekonomisk, social och ekologisk hänsyn vara ledande”¹⁵. Punkt 4 i policyn beskriver bland annat att upphandlingen ska kopplas till kommunens mål och andra styrande dokument, att ett livscykelperspektiv ska beaktas ur ett kostnadsperspektiv, hållbarhetskonflikter ska synliggöras och bedömas samt att kommunen ska ställa krav vid sina upphandlingar och inköp till att bidra till en bättre miljö och samhälle. Policyn beskriver på ett bra sätt att social hänsyn och miljöhänsyn ska tas och att miljökraven ska bidra till att kommunen når lokala och nationella miljö- och klimatmål. Tre områden lyfts fram som särskilt viktiga att fokusera på: *klimatpåverkan/energi i fastigheter och transporter, hälsopåverkan från utsläpp till luft från transporter samt hälso- och miljöpåverkan av kemikalier och kemikalieinnehåll i varor.*

Detta till trots så saknas en tydlighet kring hur och varför vi behöver ta ökad hänsyn till klimat och cirkulär ekonomi vid de upphandlingar som genomförs. Det efterfrågas tydligare mandat, instruktioner, direktiv från politiken samt rutiner och riktlinjer för att man ska kunna förhålla sig till sådana direktiv. Då den ökade hänsyn till klimat och cirkulär ekonomi måste börjas tas så snabbt som möjligt, är vår rekommendation att riktlinjer och ökad tydlighet för varför den ska tas ska bli ett tillägg i dokumentet ”Regler vid inköp, upphandling och avtal”. Detta av den enkla anledningen att detta är ett dokument där ändringar kan göras genom en kortare process än om ändringar ska ske i upphandlingspolicyn.

Rutiner och riktlinjer

Alla upphandlingar och alla inköp ska följa de bestämmelser som finns i upphandlingspolicyn och i ”Regler vid inköp, upphandling och avtal”. Det senare beskriver riktlinjer för processer, funktioner och roller som berör upphandling och inköp samt fastställer normer och bestämmelser, exempelvis värdegränser. Alla regler och riktlinjer berör Umeå kommun och dess kommunbolag.

I dagens gällande dokument finns det regler för två områden som berör hållbarhet. Dessa områden är miljökrav och sociala krav. Det är en bra utgångspunkt att dessa två finns med idag, men för att ett aktivt arbete mot våra miljömål och specifikt klimatmål ska kunna åstadkommas bör det även göras tillägg med regler och riktlinjer för klimatkrav samt krav som främjar en cirkulär ekonomi.

Stödformuleringar och mallar

Ett sätt att bidra till mer kunskap och tydlighet, är de stödformuleringar och mallar som tagits fram inom projektet för att stötta vid upphandling av transporter, möbler, bygg och entreprenader, IT-produkter och livsmedel. Dessa formuleringar och mallar ska fungera som ett praktiskt stöd för hur man kan formulera kraven i upphandlingar, men utöver det behöves tydligare riktlinjer om vilken miniminivå verksamheterna förväntas ha på sina krav. I vissa fall handlar det om en kostnadsfråga och då krävs förtydliganden kring hur prioriteringar ska göras.

¹⁵ Inköps- och upphandlingspolicy (2016) <https://www.intranet.umea.se/ekonomiochinkop/upphandling/policyochregler.4.2965067312f2f2c2a51800084018.html>

Tillägg till Regler vid inköp, upphandling och avtal

- Klimat och cirkulär ekonomi bör beskrivas och förklaras på ett tydligt sätt
- Formuleringarna i beskrivningen av de olika kraven (miljö, sociala, klimat och cirkulär ekonomi) bör kopplas till de miljömål och andra hållbarhetsmål som Umeå kommun har och bör vara styrande för hur verksamheterna upphandlar
- I tillägg till förtydligande regler bör riktlinjer tas fram som specifikt klargör vad som är minikrav för verksamheter inom Umeå kommun inom ett antal prioriterade områden där klimat- och resursavtrycket är särskilt högt.
- Resultat och lärdomar som tagits fram i projektet Klimathänsyn i upphandling, såsom denna handlingsplan, IVL:s studie om cirkulär upphandling samt Colligios stödformuleringar och mallar kan med fördel användas som grund i upphandlingspolicyns formuleringar och styrning för att tydliggöra hur en ökad hänsyn till klimat och cirkulär ekonomi kan tas vid upphandling

Så har vi kommit fram till åtgärdsförslag 4

- I de enkäter och intervjuer som projektet har genomfört framkommer att dagens upphandlingspolicy inte är tillräckligt tydlig med att klimathänsyn och cirkularitet krävs för att leva upp till kommunens övergripande mål och miljömål.
- Flertalet leverantörer har en önskan om skarpare kravställningar och som samtidigt är mer förankrade med hur marknaden ser ut just då:

”Jag vill verkligen rekommendera att man vågar ställa skarpa krav för det pushar hela branschen”

”Det är viktigt att det ställs bra och relevanta krav! Till exempel ställ åtaganden på leverantören, att man ska förbinda sig för att kunna få mervärdespoängen.”

”Ställ rimliga krav utifrån de förutsättningar som finns på orten.”

”Tänk på att genom att inte ställa kraven bidrar ni till att det blir en omvänd konkurrensfördel, för då får de som inte gör något en fördel för att de inte har den kostnaden som de som gör saker har.”

Citat från intervjuer med leverantörer

- Många upplever att det är komplicerat att formulera krav för klimat och cirkularitet. Bland orsakerna nämns bland annat att det finns en osäkerhet kring vilken nivå kraven ska ställas på.
- I enkäten som chefer inom organisationen fick besvara så angav 33,3 % av de som deltog att de behöver riktlinjer och policys för att kunna ställa klimatkrav och krav på cirkularitet i upphandlingar.

- En nyckelfaktor för hållbar upphandling är enligt Energikontor Skåne att *”tydlig prioritering av när och hur miljökrav ska ställas återfinns i policys, riktlinjer och andra styrdokument”*¹⁶.
- SKL Kommentus Inköpscentral uppmanar organisationer att *”tydliggöra riktlinjer och grunder för vägval genom en tydlig inköspolicy och riktlinjer”*¹⁷.
- Även Upphandlingsmyndigheten pekar på vikten av att utgå från de ambitioner som uttrycks i organisationens policy, miljömål, önskemål och behov¹⁸.
- Även Region Stockholm konstaterar i utvärderingen av sina upphandlingar att *”det måste finnas ett politiskt beslut där man anser att det är värt att ta in dessa produkter fastän de är dyrare”*¹⁹.
- Riktlinjer är en av de högre rankade åtgärdsförslagen bland de tjänstemän som deltog i projektets halvårsavstämning.

Följande kommentarer lyftes fram under halvårsavstämningen:

”Tydligare riktlinjer behövs för att få en acceptans i organisationen.”

”Detta behöver göras för att kunna börja ställa krav.”

16 Verktyg för att göra din upphandling hållbar. Energikontoret Skåne. <https://kfsk.se/energikontoretskane/projekt/aktuella-projekt/hallbar-upphandlingsprocess/hallbara-upphandlingar/> [Hämtad: 2020-08-20]

17 Tips till kommuner som vill komma igång med hållbar upphandling. SKL Kommentus. <https://www.skllkommentus.se/aktuellt/hallbar-upphandling-i-kommunerna-utvarderad/> [Hämtad: 2020-08-20]

18 Framgångsfaktorer. Upphandlingsmyndigheten. <https://www.upphandlingsmyndigheten.se/hallbarhet/stall-hallbarhetskrav/framgangsfaktorer/> [Hämtad: 2020-08-20]

19 Hållbarhetskrav som ger direkta resultat. Barsk, Charlotta (hållbarhetschef Region Stockholm). Konferens Hållbar upphandling, arrangerad av Upphandling24, 2019-11-06

Åtgärdsförslag 5: Förtydliga roller och ansvar för hållbar upphandling

Alla verksamheter har ansvar för att nå upp till Umeå kommuns skarpa klimatmål (till exempel Klimatneutral kommunkoncern 2025 och Fossilfri fordonsflotta 2030). Detta är något som behöver förtydligas i exempelvis upphandlingsprocessen. Det är viktigt att alla som är en del av kedjan där beslut och genomförande av en upphandling sker, uppfattar att ansvaret är gemensamt. För att möjliggöra det måste de olika parternas roller och ansvar förtydligas i beskrivningen av upphandlingsprocessen.

Dagens rollbeskrivningar

Alla i upphandlingsprocessen ska följa inköps- och upphandlingspolicyn. I de rollbeskrivningar som formulerats för upphandlingsprocessen saknas idag formuleringar om vem som ansvarar för att hållbarhetsaspekter i policyn följs.

Verksamhetsområdeschefer, ansvariga beställare/avropare och Upphandlingsbyrån, som idag finns beskrivna i ansvars- och rollfördelningen har alla en viktig roll att spela och det bör förtydligas i rollbeskrivningarna. Även de föreslagna hållbarhetsstrategerna och hållbarhetsrådet har en viktig roll och deras roller bör adderas till beskrivningar. Dock, är det viktigt inte allt ansvar läggs på dem.

I samband med halvårsavstämningen formulerades ett annat relaterat förslag: "Förtydliga var mandat och beslutsrätt ska ligga om beslut att ställa högre klimatkrav". Förslaget rymms inom ramen för både revidering av upphandlingspolicyn samt detta förslag om ansvarsfördelning, och det bör beaktas både när policy och ansvarsfördelning förtydligas.

Tänkbara roller och ansvar:

- **Kravställaren** är den som bäst känner till behoven som föranleder den enskilda upphandlingen och har i många fall god kunskap om branschen som ska upphandlas. Under förutsättning att kravställaren tar del av grundutbildningen om klimat och cirkulär ekonomi och stödformuleringarna och mallarna, kan kravställaren förväntas ta ett större ansvar för att formulera hållbarhetskrav som går i linje med behoven.
- **Upphandlaren** är expert på de lagar som är tillämpliga inom upphandling och de nationella riktlinjer som gäller, till exempel den nationella upphandlingsstrategin och lagen om offentlig upphandling. Upphandlaren förväntas ta ansvar för hur den enskilda upphandlingen kan användas som styrmedel för att nå lokala och nationella hållbarhetsmål och bidra till en hållbar utveckling i de upphandlade branscherna.
- **Upphandlande verksamhetschef** har ett ansvar för att planera verksamheten (där upphandlingar är en del) på ett sätt som styr mot beslutade mål, däribland kommunens övergripande mål och klimatmål.
- De förslagna **hållbarhetsstrategerna** förväntas ha den bästa kunskapen om klimat, cirkulär ekonomi, miljöfrågor och sociala frågor. De ska säkerställa att rätt hänsyn tas vid de upphandlingar som bedöms ha en stor potential att minska kommunens klimat- och resursavtryck. De förväntas även vara uppdaterade kring marknadens förutsättningar och mognadsgrad kring att leverera de hållbara lösningar som efterfrågas samt uppföljning av de upphandlade leverantörerna. I enlighet med detta bör de även vara en part i utformningen av kriterier i en nära dialog med kravställarna och upphandlarna.
- Det förslagna **hållbarhetsrådet** ska bidra med helhetssynen för att hålla ihop kommunens övriga hållbarhetsarbeten och bära det övergripande ansvaret för att kommunens upphandlingar bidrar till miljömålen och övriga målsättningar. Rådet bör även ansvara för att prioritera särskilt viktiga upphandlingar, besluta om nödvändiga resurser såsom om det finns särskild spetskompetens som bör knytas till en viss upphandling samt prioritera till vilka stundade upphandlingar där de förslagna hållbarhetsstrategerna kompetens är av störst vikt. Rådet kan även ses som den kompetens som sitter på flest perspektiv och mandat, och föreslås därmed även bestämma/ge råd om hur prioriteringar ska göras mellan exempelvis kravställningarnas långsiktiga verkan och kostnader.
- **Politik och högsta ledning.** Det är av vikt att kommunledningen ger tydliga direktiv och tar beslut som tydliggöra riktningen och prioriteringen av en ökad hänsyn till klimat och cirkulär ekonomi vid upphandlingar. Detta är en viktig förutsättning för att säkerställa att ökade krav ställs som går i linje med de antagna miljömålen.

Så har vi kommit fram till åtgärdsförslag 5

- Idag är ansvaret för klimathänsyn och cirkularitet i upphandling otydligt. Varken upphandlare eller kravställare uppfattar att de har ansvar för frågan.
- Kopplingen till vad det innebär i praktiken att ta hänsyn till klimat och cirkulär ekonomi vid upphandling är inte tydlig, inte heller verksamheternas ansvar i frågan.
- I de rollbeskrivningar som formulerats för upphandlingsprocessen saknas idag formuleringar om ansvar för hållbarhetsaspekter.
- Rollbeskrivningar är en av de högre rankade åtgärdsförslagen bland de tjänstemän som deltog i projektets halvårsavstämning.

Åtgärdsförslag 6: Utveckla rutin som säkerställer uppföljning av hållbarhetskrav

Under halvårsavstämningen av åtgärdsförslagen där upphandlare, miljö- och klimatstrateger och kravställare för Umeå kommuns upphandlingar deltog, så var uppföljning ett av de ämnen som togs upp av deltagarna som något som är viktigt arbeta mer aktivt med. De framkom att det bland annat behöver finnas mer tydlighet kring hur uppföljningen ska genomföras. Uppföljningar av klimatkrav och krav om cirkularitet är en nyckelfaktor för framgångsrik hållbar upphandling.

Dagens avtalsuppföljning

Idag har verksamhetsområdeschef och Upphandlingsbyrån ett gemensamt ansvar att genomföra avtalsuppföljning. Idag utvärderas främst leveranserna för att säkerställa att de affärsmässiga avtalsvillkoren efterlevs²⁰. Enligt de regler och ansvar som finns för upphandlingen ska uppföljningen beröra bland annat områdena miljö, kvalitet, beställarsynpunkter och reklamationer. Uppföljningen ska sedan dokumenteras och gås igenom på uppföljningsmöten med leverantören samt inför kommande upphandlingar²¹

²⁰ Ansvar och roller. <https://www.intranet.umea.se/ekonomiochinkop/upphandling/policyochregler.4.2965067312f2f2c2a51800084018.html> [Hämtad: 2020-08-21]

²¹ Regler för inköp och upphandling inom Umeå kommun. <https://www.intranet.umea.se/ekonomiochinkop/upphandling/policyochregler.4.2965067312f2f2c2a51800084018.html> [Hämtad: 2020-08-21]

Avtalsuppföljningen idag bidrar inte till att ställda hållbarhetskrav följs upp hos leverantörerna i den utsträckning som det skulle behöva göras för att säkerställa att det som utlovats genomförs. I samtalen med upphandlarna framkommer behov av tydligare styrning kring hur uppföljning av hållbarhetskrav ska genomföras på ett framgångsrikt sätt. De intervjuade upphandlarna uppfattar att resursbrist, både i form av kompetens och tid, är den främsta anledningen till att de inte följer upp hållbarhetskraven i den utsträckning de skulle önska.

Systemprojekt och uppföljning

Rapporten om hållbarhetsperspektiv i upphandling²² från 2013 pekade redan då ut brist på tid och systematik som viktiga orsaker till bristande uppföljningen. Önskemålet från upphandlarna var även då, likt nu, att det behövdes resurser som kunde bistå i uppföljningsprocessen, kunna säkerställa att uppföljningen verkligen genomförs och vara ett allmänt kunskapsstöd.

Fram till sommaren 2020 pågick en utredning om avtalsprocessen i Umeå kommun, ett av målen med projektet var att utveckla en användarvänlig metod som förenklar uppföljning av genomförda upphandlingar²³. Projektet har lagt fram en rad förslag på hur avtalsuppföljning bör gå till. Däremot ger utredningen inga förslag på hur hållbarhetskrav ska följas upp, vilket vi i och med det här åtgärdsförslaget starkt rekommenderar att man tar fram. Som en leverantör sa i leverantörsdialogerna så är uppföljning en trovärdighetsfråga och därför något som det bör finnas en tydlig rutin om.

Umeå kommun bör utveckla en rutin som säkerställer att vi:

- Sätter mätbara och uppföljningsbara kriterier
- Planerar uppföljning av klimat- och cirkularitetskrav tidigt i upphandlingsprocessen
- Tydliggör hur uppföljningen ska gå till och vem eller vilka som bär ansvaret för uppföljningen
- Utvecklar vårt arbete med hållbarhetskrav, med hjälp av den uppföljningsdata vi får tillgång till

Förutsatt att kommunen avsätter resurser för hållbarhetskompetens i upphandling, kan utvecklingen av en rutin för uppföljning bli en del av ett sådant uppdrag.

22 Bolin, Lena (2015), En översyn av upphandlingar i Umeå kommun under 2013 – Ur ett hållbarhetsperspektiv

23 Lundh, Jonas (2020) Avtalsförvaltning Umeå kommun: Slutrapport för projektet "Strategisk avtalsförvaltning"

Så har vi kommit fram till åtgärdsförslag 6

- Uppföljning anses bland de upphandlare som har intervjuats i projektet vara en viktig förutsättning för att Umeå kommun ska kunna ta mer klimathänsyn i upphandling.
- Leverantörerna trycker på vikten av att vi som offentlig aktör gör uppföljningar:

”Uppföljning är viktigt och då viktigt att följa upp med andra nyckeltal än ekonomi. Bara den vetskapen gör att man måste leverera det man lovat. Revisioner/fysiska granskningar är väldigt viktiga – räcker med stickprov. Har inte varit med om att offentliga aktörer gör detta men privata aktörer gör det.”

”Det är väldigt viktigt att kommuner gör uppföljningar!”

Citat från intervjuer med leverantörer

- Helsingborgs Stad har arbetat framgångsrikt med fossilfri upphandling. Där lyfter man uppföljning som en viktig del i det arbetssätt kommunen har utvecklat. Ordentlig uppföljning på kraven som ställs uppskattas också av leverantörerna som ser det som en förutsättning för sund konkurrens²⁴.
- Det behövs en tydlig ansvarsfördelning för uppföljning, krav måste anpassas efter organisationens förutsättningar att följa upp och det måste vara tydligt hur mycket tid och vilka resurser som behövs för uppföljning. Detta är en nyckelfaktor för hållbar upphandling enligt Energikontor Skåne²⁵.
- Utveckla rutin som säkerställer uppföljning av hållbarhetskrav är en av de högre rankade åtgärdsförslagen bland de tjänstemän som deltog i projektets halvårsavstämning.

24 Praktikfall: Fossilfri upphandling med krav i trappsteg. Fägerskiöld, Kristina. Konferens Hållbar upphandling, arrangerad av Upphandling24, 2019-11-06

25 Verktyg för att göra din upphandling hållbar. Energikontoret Skåne. <https://kfsk.se/energikontoretskane/projekt/aktuella-projekt/hallbar-upphandlingsprocess/hallbara-upphandlingar/> [Hämtad: 2020-08-20]

Åtgärdsförslag 7: Utbildning om klimat och cirkulär ekonomi

En webbaserad grundutbildning om klimat, cirkulär ekonomi och hur detta relaterar till upphandling har tagits fram inom ramen för projektet. Fördjupade utbildningar krävs för att säkerställa ansvars-tagande för klimathänsyn och cirkularitet.

Test att bli en del av upphandlingsprocessen

Grundutbildningen som tagits fram kommer testas att vara en del av upphandlingsprocessens uppstart under hösten 2020. Upphandlaren förväntas delge kravställaren att denna ska gå igenom den webbaserade grundutbildningen efter första uppstartsmötet. Utbildningen kommer finnas tillgänglig som en onlineutbildning i *Supportguider* på Umeå kommuns webbplats.

Verktyg för ökad kunskap

Grundutbildningen förväntas bidra till att öka kunskapen och förståelsen, och de stödformuleringar och mallar som tagits fram kan verka som ett komplement. Utbildningen och stödformuleringarna tillsammans tros kunna bidra till att underlätta upphandlarnas och kravställarnas arbete med att ställa krav med ökad hänsyn till klimat och cirkularitet i upphandlingsarbetet.

Utbildningens liv efter projektavslut

En första utbildning har tagits fram, men det är av vikt att utbildningen utvärderas, förvaltas, uppdateras och vidareutvecklas för att ständigt vara i fas med hållbarhetsarbetet och för att integreras till att bli en naturlig del i upphandlingsprocessen. När grundutbildningen testats och utvärderas bör även spridning mot kommunens alla verksamheter samt mot övriga kommunbolag och kranskommuner i regionen genomföras.

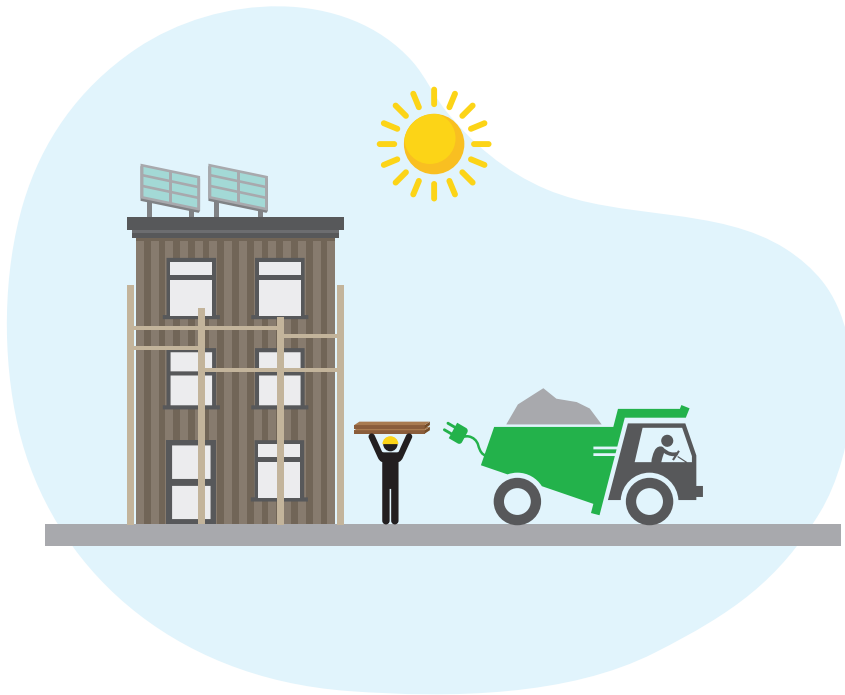
För att utbildningen ska vara uppdaterad krävs det att det finns resurser som kan fånga upp bland annat marknadstrender, leverantörers hållbarhetsarbeten, utveckling av lagstiftning och uppföljning, för att hålla utbildningen så aktuell som möjligt. Det ses även som av vikt att grundutbildningen inte anses som den enda utbildningskällan, utan att upphandlare och kravställare får möjligheter till fördjupade utbildningar som berör hållbarhet inom det för de aktuella upphandlingsområdena.

Utbildning om klimat och cirkulär ekonomi

- Utbildning som tagits fram inom ramen för projektet måste utvärderas, förvaltas, uppdateras och vidareutvecklas löpande för att bli en naturlig del av upphandlingsprocessen för kravställare.
- En sådan enklare utbildning kan vara en lämplig första introduktion i ämnet, men det är viktigt att upphandlare och kravställare som är involverade i stora upphandlingar som genererar stor miljöpåverkan och högt klimatavtryck erbjuds fördjupad utbildning inom sitt upphandlingsområde.

Så har vi kommit fram till åtgärdsförslag 7

- Kunskap om klimat och cirkulär ekonomi är viktigt för att upphandlare och kravställare ska ha bättre förutsättningar att tolka och använda de stödverktyg som finns, till exempel Upphandlingsmyndighetens databaser, som många vittnar om är svåra att använda utan hållbarhetskompetens
- Våra enkäter och andra undersökningar tyder på att kunskaperna om klimat och cirkulär ekonomi varierar och har potential att höjas
- Utan en grundkunskap är det svårt för upphandlare och kravställare att upphandla cirkulärt och med klimathänsyn
- Utbildning inom klimat och cirkulär ekonomi är ett av de högre rankade åtgärdsförslagen bland de tjänstemän som deltog i projektets halvårsavstämning.

Åtgärdsförslag 8: Studie med fokus på bygg, entreprenader, fastighetsdrift och tekniska konsulter

Byggnationer, entreprenader, fastighetsdrift och tekniska konsulter har inte varit föremål för några fördjupade studier i det här projektet, som har avgränsats till fordon, transporter och livsmedel. Eftersom nämnda områden, som är exkluderade i studien, är stora källor till utsläpp i kommuners upphandlingar är det viktigt att Umeå kommun fördjupar kunskapen om hur man kan ta en ökad hänsyn till både klimat och cirkulär ekonomi inom dessa områden.

Varför en studie bör genomföras

Offentliga inköp av bland annat bygg- och fastighetsentreprenader, anläggningsarbeten och infrastruktur står för en stor del av volymen av den offentliga konsumtionen. Dessutom står sammantaget av denna konsumtion som en av de kategorier som har den största påverkan på vår miljö genom stora klimatutsläpp, utsläpp av hälsoskadliga partiklar och ett negativt bidrag till förändrad landanvändning²⁶. I EU:s handlingsplan för cirkulär ekonomi pekas bygg- och rivningsavfall ut som särskilt prioriterat tillsammans med fyra andra sektorer. I Sveriges avfallsplan och avfallsförebyggande program²⁷ är bygg och rivning en av fyra särskilda strömmar av avfall där fortsatt arbete ska se. En tredjedel av allt avfall som uppkommer i Sverige kommer från byggbranschen²⁸. Totalt uppkom 26 procent mer avfall i byggbranschen 2018 jämfört med 2016 vilket hänger ihop med byggkonjunkturen²⁹.

26 Kommunernas miljöpåverkan. Upphandlingsmyndigheten.
<https://www.upphandlingsmyndigheten.se/verktyg/miljospendanalys/kommunernas-miljopaverkan/> [Hämtad: 2020-08-21]

27 <http://www.naturvardsverket.se/upload/miljoarbete-i-samhallet/miljoarbete-i-sverige/avfall/avfallsplanen/nationell-avfallsplan-o-avfallsforebyggande-program-2018-2023.pdf> s85

28 <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publ-filer/6900/978-91-620-6932-2.pdf?pid=26946> s 22

29 <http://www.naturvardsverket.se/upload/sa-mar-miljon/mark/avfall/statistikblad/avfall-statistikblad-byggbranschen.pdf>

Marknadens utveckling

Regeringsuppdraget Fossilfritt Sverige har tillsammans med en rad olika branscher tagit fram färdplaner för fossilfri konkurrenskraft. Flertalet av dessa färdplaner har tagits fram tillsammans och riktat till industrier som är kopplade till bygg, entreprenader, fastighetsdrift och tekniska konsulter³⁰. Detta är en av flera saker som indikerar på att en omställning mot bland annat fossilfrihet pågår hos ute på marknaden. Därmed är det av vikt att kommunen är uppdaterad i utvecklingen och bidrar till efterfrågan av dessa hållbara och fossilfria produkter och tjänster. Men för att få en bättre inblick, förståelse och en startpunkt bör en studie genomföras som bidrar till en ökad kunskap om vilken upphandlingens roll är i att minska klimatavtrycket och resursavtrycket från dessa områden.

Studien bör undersöka:

- Nuläge i klimat- och resursavtryck
- Hur Umeå kommun kan ta en ökad hänsyn till klimat och cirkularitet vid upphandlingar inom dessa områden
- Vilka hinder som finns för ökad hänsyn
- Lärdomar och goda exempel från föregångskommuner
- Genomföra ett pilotprojekt med fokus på exempelvis fossilfri byggnation

Så har vi kommit fram till åtgärdsförslag 8

- Under halvårsavstämningen av åtgärdsförslagen fick förslaget kommentaren:

"Ja, detta behövs!"

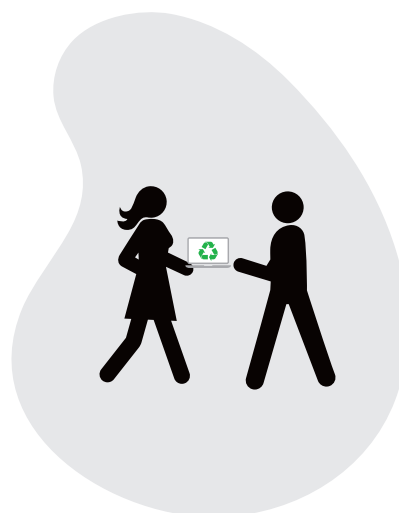
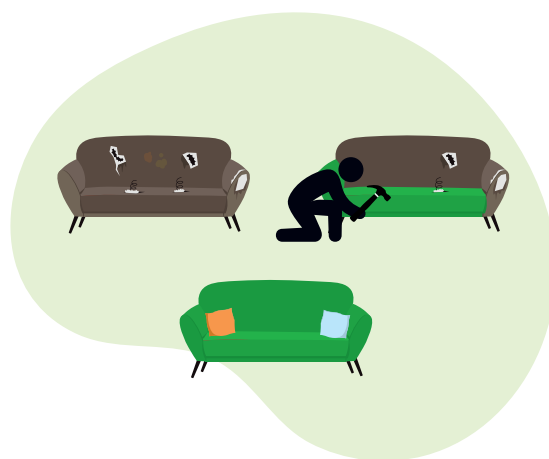
- I en Miljöspendanalys gjord av Upphandlingsmyndigheten 2016, stod entreprenadarbeten samt varor och tjänster från byggsektorn för 32% av klimatutsläppen genererade av kommunernas inköp³¹.
- Den nationella upphandlingsstrategin anger att den offentliga sektorn ska vara föredömen för hur vi ska bygga ett hållbart samhälle. Det innefattar bland annat infrastruktursatsningar och utbyggnationer av exempelvis lokaler inom skola och omsorg.
- Ett av Umeå kommuns nyligen antagna miljömål är att:
År 2025 har Umeås byggnader med låg energianvändning och miljöpåverkan

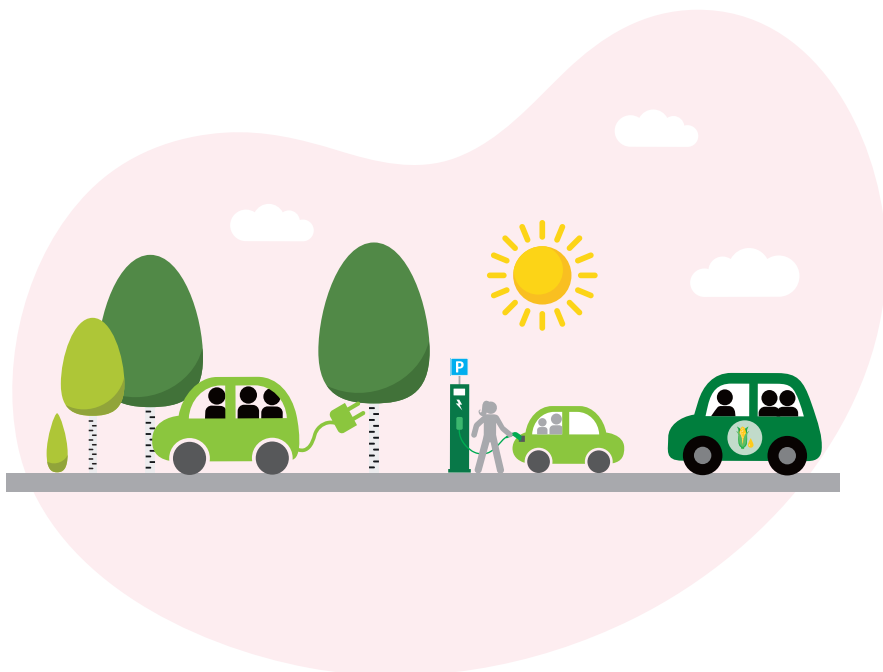
³⁰ Färdplaner för fossilfri konkurrenskraft. Fossilfritt Sverige. <http://fossilfritt-sverige.se/fardplaner-for-fossilfri-konkurrenskraft/> [Hämtad: 2020-08-21]

³¹ Kommunernas inköp påverkar miljön och klimatet. Upphandlingsmyndigheten. <https://www.upphandlingsmyndigheten.se/aktuellt/kommunernas-inkop-paverkar-miljon-och-klimatet/> [Hämtad: 2020-08-21]

Åtgärdsförslag 9–12

med fokus på produktområdena: transporter, livsmedel, IT-utrustning och möbler

Åtgärdsförslag 9: Transporter – minskade utsläpp och cirkulär ekonomi

Det komplexa med transporter är att fordon består av många komponenter och kan drivas på flertalet sätt, samtidigt orsakar transporter stora utsläppen av växthusgaser. Inom offentliga transporter är utbudet stort med alla person- och godstransporter samt kollektivtrafik. För att formulera korrekta åtgärdsförslag med fokus på cirkulär ekonomi, har stöd tagits av "Studie av materialflöden i upphandlingsprocessen – Om cirkulär upphandling i Umeå kommun" utförd av IVL svenska miljöinstitutet på uppdrag av projektet. För att läsa all bakgrund till förslagen i sin helhet hänvisar vi er till denna studie.

Att ställa hållbarhetskrav på transporter

En tredje del av utsläppen nationellt orsakas av transporter, därför har regeringen satt upp mål om att utsläppen av växthusgaser från inrikestransporter ska minska med 70 % till år 2030. Upphandlingsmyndigheten har tagit fram hållbarhetskriterier för att bidra till målsättningen och det finns kriterier som hjälper att ställa krav på exempelvis tjänstens utförande, fordonet, drivmedel och däck. I dialogerna med upphandlarna framkom att kriterierna kan vara svåra att direkt applicera på den egna verksamheten, därmed har stödformuleringar och mallar tagits fram som verkar som en brygga mellan Umeå kommuns egna förutsättningar och Upphandlingsmyndighetens kriteriebibliotek.

I samband med framtagandet av studien genomförde IVL en översyn av ett antal av dagens avtal för att kartlägga vilken hänsyn till cirkulär ekonomi som tagits. Resultatet blev att bara ett fåtal upphandlingar har skrivningar om exempelvis reparation, samtransport och val av drivmedel.

Miljöbil

Återanvändning är en central del inom den cirkulära ekonomin. Men när det kommer till transporter kan det uppstå målkonflikter om den typen av krav ställs, anledningen är att äldre fordon inte alltid kan uppfylla krav såsom resurseffektivitet och krav på förnybart bränsle. En orsak till detta är att standard för utsläpp och definition av miljöbil ständigt uppdateras. I dagens ramavtal för hyrbilar refereras till miljöbil enligt definitionen i "Förordning om miljö- och trafiksäkerhetskrav för myndigheters bilar och bilresor"³². Förordningen avser att en miljöbil är "en personbil som tillhör miljöklass 2005, miljöklass El eller miljöklass Hybrid..."³³. För transporter utvecklas tekniken ständigt och IVL rekommenderar att denna definition uppdateras och om möjligt skapar en egen för Umeå som har möjlighet att dynamiskt följa marknaden och dess utbud.

I skapandet av en egen definition bör det enbart vara tillåtet med bilar som drivs på 100 % förnyelsebart bränsle då Umeå kommun ska vara klimatneutrala till 2025. Det behöver även tas i beaktning att vi som kommun har en viktig roll när det kommer till att gå före och få ut mer miljöbilar i samhället, dels för att bidra till andrahandsmarknaden, dels för att synliggöra att de kommun bilar som rullar på gatorna är en del av omställningen mot ett klimatneutral Umeå. Därmed bör vi prioritera bilar som drivs på 100 % förnyelsebart för att även bidra till samhällets omställning mot minskade utsläpp från transportsektorn.

Krav på utsläpp från drivmedel

Fremsta fokuset för att transporternas klimatutsläpp ska minska är att minska användningen av fossila bränslen. Enligt Transportstyrelsen (2020) är ett fordon med låga utsläpp ett: "Miljöanpassat fordon som är tagna i trafik första gången före 2020 med utsläpp på upp till 60 g/km och fordon tagna i trafik första gången under 2020 eller senare med utsläpp av koldioxid på upp till 70 g/km". Ett annat sätt att ställa krav på utsläppen från drivmedel att göra som Stockholm Stad (2013) där de satte ett maxvärde på 160/190 g/km i blandad körning eller att fordonet ska vara typgodkänt för biodrivmedel eller el. Möjligheten fanns att ställa kravet som ett genomsnitt för hela fordonsflottan för att möjliggöra för leverantören att anpassa sig till kraven.

I kommunens tidigare arbete har krav ställts på gram, då har det uppstått en del problematik kring att leverantören har fått beskriva bilmodellernas utsläpp och att dieslbilar blivit premierade före exempelvis etanol och gasbilar. Där en effektiv dieslbil kan styra mot att vi i slutändan köper in fler dieslbilar, snarare än att minska mängden. Minskning av dieslbilar krävs för att bidra till en bättre luftkvalitet inom Umeå kommun. Det behöver även tas i beaktning ifall leverantören erbjuder en gasbil som sedan drivs på naturgas (fossilt) eller biogas, där det finns stora skillnader i nivå på utsläppen.

Kravtrappa

Kontraktsvillkor med ökade krav under avtalstiden är en metod som kan användas vid upphandling av transporter för att åstadkomma att transporterna är fossilfria inom en viss tid från avtalsstart. Kravtrappan kan tillämpas till alla typer av fordon, allt från personbilar till arbetsmaskiner. Denna metod bidrar till att leverantören inte är tvungen att direkt vid avtalsstart ha enbart 100% fossilfria fordon, utan istället möjliggör det att leverantören under avtalstiden kan uppgradera sin fordonsflotta till att nå målsättningen. En gradvis omställning kan både bli kostnadseffektiv och kvalitetshöjande eftersom det tillåter ny produktutveckling.

32 (Regeringen, 2009)

33 (Regeringen, 2009)

Godstransporttjänster

Inför upphandling av produkter bör även transporter som ska leverera de beställda varorna tas i beaktning. I Upphandlingsmyndighetens kravbibliotek går det återfinna kravformuleringar för godstransportertjänster riktade mot tunga och lätta fordon samt cykel. Här kan formuleringar för särskilda kontraktsvillkor och kvalificeringskrav återfinnas för tjänsterna. Något som bör tas i beaktning är att vid de leverantörsdialoger som genomförts inom projektet kommenterade en IT-leverantör kravställningar för transporter av produkterna, där de delgav resultatet från en undersökning där transporter hela vägen från fabriken till konsumenten står för 3 % av utsläppen medan tillverkningen av IT-produkterna står för 80 %.

”Det är viktigt att man riktar kraven mot de stora utmaningarna i IT-branschen. Idag får vi in en hel del krav om transporter, men oftast blir det en förbättringsförsämring som leder till att vi måste göra kundunika system som leder till dubbla utsläppen – istället för att samtransportera tillsammans med andra beställningar.”

Slutsatsen som kan dras av detta, är att dialog med marknaden inför en upphandling är av stor vikt för att säkerställa att de krav som ställs verkligen ger den effekt som efterfrågas. Men med utgångspunkten att transporter ändå är något som bör tas i beaktning ur ett hållbarhetsperspektiv.

Tjänsteresor

I Umeå kommuns rådande respolicy (2020) anges att den anställda i första hand ska försöka genomföra resfria möten. Men i de fall som en tjänsteresa av olika anledningen måste genomföras ska ”resor i tjänsten planeras och genomföras på ett sådant sätt att påverkan på den yttre miljön minimeras. Det innebär att energi-användning och utsläpp till luft från den direkta resan ska minimeras”.

Detta är något som bör tas i beaktning redan vid upphandlingarna som ligger till grund för de färdmedel som vi använder oss av vid våra tjänsteresor. Upphandlingsmyndigheten angav i en nyhet 2019, att offentlig upphandling är ett kraftigt verktyg för att minska klimatpåverkan från flyget. Ett annat sätt att påverka tjänsteresornas klimatavtryck är att säkerställa att den egna fordonsflottan består av en så stor andel fordon som drivs på förnyelsebart bränsle som möjligt samt att fordonen har en så hög nyttjandegrad som möjligt. Det senare är något som kommunen har ett pågående arbete inom genom *Fordonsanskaffningsgruppen*.

IVL:s förslagna åtgärder för transporter

- **Fokusera på en definition av miljöbil för Umeå**

Detta kan gärna ske i samråd med branschen (såsom åkerier och biltillverkare). Det är ofta en fördel att så många upphandlare som möjligt använder samma definition så att det blir tydligt för anbudsgivarna vad som gäller, vilket säkerställer en större effektivitet för anbudsgivarna i att ställa om sin verksamhet för att möta kommande krav. Se regeringens definition av miljöbil som underlag för detta (Regeringskansliet, 2020).

- **Ta fram ett krav på utsläpp från drivmedel**

Det kan förslagsvis vara ett genomsnitt för en hel fordonsflotta som upphandlas med avseende på CO₂-utsläpp per km.

- **Upprätta leverantörsdialoger**

Vid en leverantörsdialog kan man inhämta synpunkter på lämpliga krav för att öka deras konkurrensförmåga. Frågor att lyfta kan handla om vad de gör för att minska utsläppen av växthusgaser, giftiga ämnen och återvinning av bildelar eller om de har sett åtgärder i regionen eller andra regioner som de anser har en positiv inverkan på transportsektorn.

- **Skapa en kravtrappa**

En kravtrappa kan utformas på två sätt - antingen med ökande krav under avtalstiden eller med ökande krav för större aktörer. Detta kan vara särskilt aktuellt för transporter och det finns flera exempel på likande åtgärder som genomförts.

Övriga åtgärdsförslag

- **Se över hur vi kan möjliggöra att även cykelleverantörer kan vara med och lämna anbud vid transportupphandlingar.** Krav på exempelvis baggavellyft och alkollås, som ibland förekommer i dagens transportupphandlingar bidrar till att cykellogistikföretag inte kan lämna anbud. För att möjliggöra och bjuda in andra aktörer, som inte alltid behöver vara motordrivna, ska kunna lämna anbud bör det ses över vilka krav som kan vara bidragande till att bland annat cykelleverantörer inte kan lämna anbud vid en transportupphandling.

Bakgrund till åtgärdsförslagen

- Stockholms stad har, som ett exempel, arbetat med att öka miljökraven i upphandling. De har med tiden ändrat sitt tillvägagångssätt. Istället för att ställa väldigt uttömmande krav i några få upphandlingar begränsar de kraven till fordon och drivmedel och använder dem i många avtal. Tuffare krav har vidarearbetats för specifika upphandlingar så som persontransporter³⁴.
- Definitionen av vad en miljöbil är varierar något inom landet och IVL rekommenderar Umeå kommun att börja med att skriva sin egen definition genom att se på Transportstyrelsens statistik för utsläpp och vilka nivåer dagens fordonsflotta ligger på.
- I feedbackrundan för stödformuleringar och mallar för transporter lyfter BioFuel Region fördelarna med biogas som är cirkulär och sluter kretslopp, ett drivmedel som till störst del produceras i Sverige och av svenska råvaror samt att Västerbotten idag har flera biogasanläggningar varav en som i dagsläget också producerar fordonsgas.
- Umeå kommun har en Fordonsanskaffningsgrupp där primära fokuset är:
 - Få ned den negativa miljöpåverkan
 - Få ned kostnaderna
- Fordonsanskaffningsgruppen styr mot att förstaandsvalet av fordon ska vara de som går på *gas- eller eldrift*. Andrahandsvalet är dieselfordon som är godkända för att drivas med diesel HVO-100. Gas- och elbilarna går in under den nya miljöbilsdefinitionen från 2020. Noterbart är att det idag är omöjligt att köpa in HVO-100 som inte innehåller palmolja eller biprodukter till palmolja (BioFuel Region).
- *Den nya miljöbilsdefinitionen:* Den 1 juli 2020 tog regeringen beslut om en skärpt miljöbilsdefinition och hårdare miljökrav för myndigheters bilar. Den nya miljöbilsdefinitionen följer regelverket för klimatbonusbilar och innebär att en miljöbil får släppa ut högst 70 gram koldioxid per kilometer, eller drivas på gas.
- Exempel på en kravtrappa baserad på anbudsgivarens storlek finns från Stockholm Stad där kraven på fler miljöfordon följer en trappa utifrån det totala antalet fordon som varje avtalstecknare har angivit skall användas i uppdraget. Vidare sätts gränsvärden för koldioxidutsläpp för fordonsflottan under avtalstiden som helhet vilket tillåter flexibilitet i lösningarna som kan appliceras av entreprenören.

34 (Stockholm Stad, 2016)

Åtgärdsförslag 10: Livsmedel – minskade utsläpp och cirkulär ekonomi

20–30 % av de antropogena växthusgasutsläppen orsakas utav livsmedelssystemet och i denna sektor finns det en stor potential till en minskad miljöpåverkan³⁵. För att formulera korrekta åtgärdsförslag med fokus på minskad klimatpåverkan och cirkularitet för livsmedelsupphandling, har stöd tagits av "Studie av materialflöden i upphandlingsprocessen – Om cirkulär upphandling i Umeå kommun" utförd av IVL svenska miljöinstitutet på uppdrag av projektet. För att läsa all bakgrund till förslagen i sin helhet hänvisar vi er till denna studie.

Ökad mängd vegetabilier

Menyplaneringen spelar en viktig roll för att åstadkomma en resurseffektiv användning. Exempelvis genom att minska mängden matsvinn och genom att välja så resurssnåla produkter som är möjligt. I IVL:s studie hänvisar de till att resurssnåla produkter innebär generellt sett vegetabilier framför animalier och att äta livsmedel enligt säsong. I rapporten "8 ton society" rekommenderas att 50 % av de animaliska produkterna byts ut mot vegetabiliska (Brunklaas et al., 2019). För upphandlingen innebär detta att det behövs stöd från exempelvis politiska mål om minskad användning av animaliska produkter. IVL rekommenderar att vid målsättningar av detta slag så bör det ske i samråd med en nutitionsansvarig samt att kunskaps- höjande insatser införs för menyplanerare och kökspersonal.

³⁵ Tukker, A. et.al. (2006) Environmental Impact of Products (EIPRO) Analysis of the life cycle environmental impacts related to the final consumption of the EU-25.

Cirkulär ekonomi och livsmedel

Cirkuleringen av materialflöden är troligen inte det första som kopplas till livsmedel, men trots detta finns det en rad olika aktiviteter som går att applicera på sektorn för att öka bidraget. Råvaran i sig är inte cirkulerbar, utan snarare måste ett cirkulärt tänk appliceras som tar hela livscykeln för råvaran i beaktning och där fokus ligger på att minska den negativa miljöpåverkan och behovet av material.

Ekologiska livsmedel

En minskning av cirkulerande giftiga ämnen är en av grundpelarna i den cirkulära ekonomin. Detta är särskilt relevant för livsmedelproduktionen och IVL hänvisar till kravställningar om ekologiskt certifierade produkter som en effektiv väg framåt. Ekologiska produkter minskar användningen av vissa gödnings- och bekämpningsmedel som har en skadlig påverkan på miljön. Samtidigt, behövs en avvägning göra mot andra målsättningar som förlängd livslängd där det både finns för- och nackdelar.

I dagsläget finns det inte alltid stora volymer av de ekologiska produkterna, särskilt om dessa varor dessutom ska vara lokalproducerade. Exempelvis budgetrestriktioner kan minska möjligheterna för verksamheterna att köpa in den mängd certifierade produkter som är önskvärt. Måltidsservice vid Umeå kommun har uppnått att 30 % av alla livsmedel är ekologiska, men att nå de sista 50 % är problematiskt då den rådande budgeten inte räcker till den ökade kostnaden som dessa livsmedel i dagsläget har. I detta fall är *åtgärdsförslag 3: Utredning av eventuella ökade kostnader och hur dessa kan hanteras*, av vikt då en sådan utredning förhoppningsvis kan bidra till att måltidsservice får de verktyg de behöver för att kunna öka andel ekologiskt även om budgeten förblir densamma.

IVL hänvisar till att krav på ekologiska produkter bör höjas gradvis för att marknaden ska kunna följa utvecklingen och efterfrågan. Vidare rekommenderar de att en inbördes rangordning av målsättningen med upphandlingen görs för att skapa tydlighet för upphandlarna. Umeå kommuns miljömål om 50 % lokalproducerat och 50 % ekologiska livsmedel till 2025, bör kunna höjas succesivt om varorna exempelvis tillåts komma från hela Sverige.

Lokala livsmedel

Efterfrågan på lokalproducerade varor ökar. Jordbrukssektorn står samtidigt inför utmaningar som generationsväxling och det minskande antal människor som vill arbeta med jordbruk. I dagsläget kan jordbruket behöva vara storskaligt för att det ska vara lönsamt, trots det finns det osäkerheter inför framtiden som minskar viljan att investera. Umeå har en låg försörjningsgrad på livsmedel och är beroende av import. Att efterfråga lokala råvaror främjar det lokala näringslivet och stärker förmågan att hantera en eventuell matkris orsakad av klimatförändringarna³⁶.

Kravtrappa

En kravtrappa kan utformas på två sätt. Antingen över tid eller beroende på anbuds-givarens storlek och då med ökade krav för större aktörer. Ett exempel på ökande krav under avtalstiden kan vara stegvis ökande krav på andelen återvinningsbara förpackningar hos en leverantör eller andelen förnybar råvara i emballage som används. I livsmedelssektorn har man de senaste åren upplevt en ökad efterfrågan på lokalproducerad mat. Umeå kommun har målsättningen att senast år 2025 erbjuda minst 50 % lokalproducerade livsmedel inom kommunens verksamheter och bolag. De lokala producenterna är dock ofta små och har svårt att lämna anbud då de bland

36 www.umea.se/miljomal

annat inte uppfyller hållbarhetskraven som ställs. En kravtrappa kan främja de lokala entreprenörerna och tillåta dem att ställa om till mer miljöanpassad produktion under avtalstiden. Detta bör dock inte ske på bekostnad av t.ex. ekologisk certifiering om målet är en mindre miljöpåverkan. Det kan fortsatt diskuteras om distributionen ändå är bäst att sköta genom grossister eller om det finns andra möjligheter för samordnade transporter så att inte den samlade transportvolymen ökar. Ett sätt att undvika detta är en löpande dialog med branschen.

IVL:s förslagna åtgärder för livsmedel

- **Gör en plan för att öka andelen vegetabilier.** En ökad mängd vegetabilier på tallriken i relation till en minskad mängd animalier från idisslare. Ökningen av vegetabilier bör ske i samråd med en nutritionsansvarig på kommunen.
- **Öka andelen ekologiskt.** Bör göras i samråd med marknadens aktörer och kontinuerligt höjas med avseende på föregående avtal, med utgångspunkt i dagens nivå på 30% ekologiska varor. En sådan ansats skulle bidra till Umeå kommuns mål att senast år 2025 erbjuda 50 % ekologiska livsmedel i kommunens verksamheter.
- **Ställ krav på återvinningsbara förpackningar.** Ett första steg för cirkulära livsmedelsförpackningar är här att ställa krav på att förpackningarna ska gå att återvinna i befintliga svenska återvinningssystem. Attribut som främjar återvinnbart är exempelvis genomskinlig plast med små eller inga tryck.
- **Upprätta branschdialog.** Branschdialoger kan vara till stor hjälp för att hitta lösningar för mer flexibilitet i datummärkning. De kan även användas för att stimulera produktionen av livsmedel lokalt, genom att visa på intresset för att köpa dessa. Fokus bör då vara på ekologiskt certifierade produkter. Dessutom kan samverkan med små producenter och grossister leda till ökad produktion från små och medelstora företag vilket kan bidra till minskat behov av transporter inom kommunen.
- **Skapa en kravtrappa.** Lägre krav för mindre aktörer, ökande med omfattning på distributören.
- **Upphandla transporter på samma sätt som för andra produktkategorier.** Åtgärdsförslagen för transporter i samband med upphandling av livsmedel är desamma som de som gäller för transporter i stort.

Övriga åtgärdsförslag

- **Öka andelen lokalproducerad livsmedel.** Bör göras i samråd med marknadens aktörer och kontinuerligt höjas med avseende på föregående avtal, med utgångspunkt i dagens nivå på 29 % lokalproducerade varor. En sådan ansats skulle bidra till Umeå kommuns mål att senast år 2025 erbjuda 50 % lokalproducerade livsmedel i kommunens verksamheter.
- **Matsvinn.** Inför kommande livsmedelupphandling bör en minskning av matsvinn tas i beaktning. Detta kan ske genom att exempelvis acceptera olika lång hållbarhetstid för olika produktgrupper eller genom krav på förpackningsstorlekar. Dialog med marknaden bör även föras inom detta område för att kartlägga andra möjligheter till att tillsammans bidra till ett minskat matsvinn.
- **Naturbeteskött.** Genom att köpa in naturbeteskött kan vi bidra till en ökad biologisk mångfald och bevarande av värdefulla naturbetesmarker. Detta är något som bör tas i beaktning inför kommande livsmedelupphandlingar. Erfarenheter från hur andra kommuner har arbetet med frågan samt leverantörsdialoger är även viktigt här.

Bakgrund till åtgärdsförslagen

- Leverantörerna gjorde uttalanden som stödjer linjen i IVL:s åtgärdsförslag.

”Öka andelen växtbaserad kost och sjömat. Minska kött från idisslande djur (nöt och får), dock okej om det är ekologiskt eller svenskt naturbeteskött. Minska kött från gris och kyckling”

”Upphandla mervärdesmärkta såsom Fairtrade-, KRAV- och Eco-produkter i så hög utsträckning som möjligt”

”Delta i matsvinnsminskningen genom att skapa möjlighet till upphandlingsmodell för produkter med ”kort” datum (dvs. bäst före-datumet är kort, dessa produkter säljs ut till ett lägre pris istället för att kasseras).”

”Ha löpande dialoger med oss leverantörer mellan upphandlingstillfällena. Gärna cirka ett år innan. Annars fastnar man lätt i det som inte behöver vara sanningen för marknaden.”

”Det är mycket bra att föra dialog med potentiella leverantörer inför en upphandling. Vi kan bidra med mycket kunskap inom vårt område!”

”Desto mer flexibla menyer, desto mer kan man gynna de lokala aktörerna!”

Citat från intervjuer med leverantörer

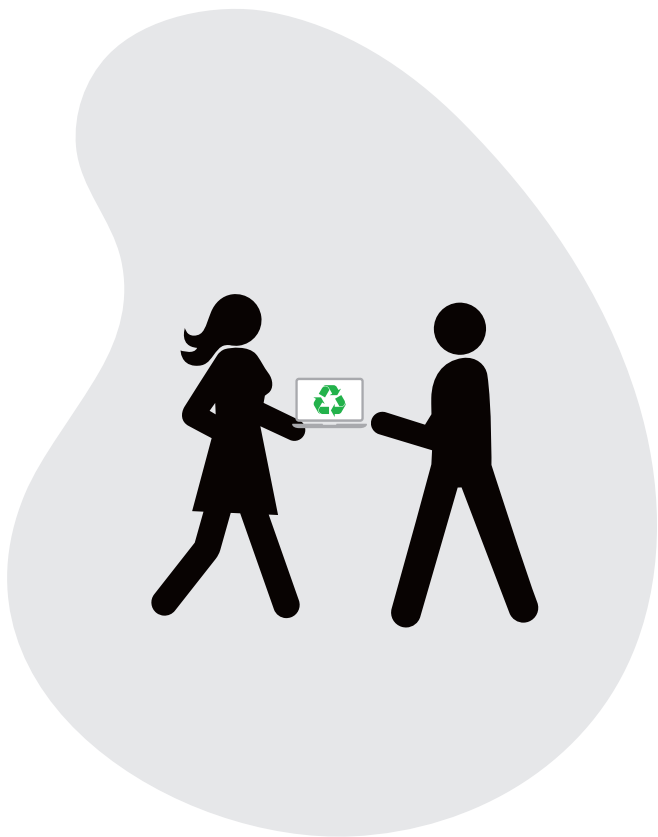
- Andelen lokalproducerade livsmedel inom kommunens verksamheter ligger på ca 29 % räknat i kronor (2019)³⁷
- Andelen av ekologiska livsmedel inom kommunens verksamheter ligger på 30 % räknat i kronor (2019)³⁸
- Den nationella målsättningen är att 60% av den offentliga livsmedelskonsumtionen ska vara ekologisk till 2030³⁹.
- Den nationella livsmedelsstrategin syftar till att peka ut vägen mot en konkurrenskraftig livsmedelskedja till 2030. Strategin nämner bland annat större produktion och konsumtion av ekologiska livsmedel och en ökad produktion för såväl inhemsk som utländska marknader⁴⁰. En regional livsmedelsstrategi för Västerbotten är under framtagning vid skrivande stund (september 2020).

³⁷ www.umea.se/miljomal

³⁸ www.umea.se/miljomal

³⁹ https://www.regeringen.se/49192c/contentassets/13f0fe3575964442bc51816493165632/handlingsplan_lms_1702072.pdf [Hämtad: 2020-09-11]

⁴⁰ https://www.regeringen.se/49192c/contentassets/13f0fe3575964442bc51816493165632/handlingsplan_lms_1702072.pdf [Hämtad: 2020-09-11]

Åtgärdsförslag 11: IT-utrustning – minskade utsläpp och cirkulär ekonomi

IT-utrustning omfattar ofta komplexa produkter med många och små komponenter och en global leverantörskedja. IVL svenska miljöinstitutet påpekar i rapporten "Studie av materialflöden i upphandlingsprocessen – Om cirkulär upphandling i Umeå kommun" att det är viktigt att sluta resursflödena för de sällsynta jordartsmetallerna som användas i dessa produkter och där framtagningen ofta sker under tveksamma förhållanden. Stöd har tagits från studien för att formulera bakgrunden och åtgärdsförslagen. För att läsa all bakgrund till förslagen i sin helhet hänvisar vi er till denna studie.

Behovet av en ökad livslängd på IT

Idag används inte IT-produkter till sin fulla potential och många produkter kasseras innan dess tilltänkta livslängd är slut. Det finns stor potential att öka bidraget till den cirkulära ekonomin genom att öka livslängden på produkterna genom att säkerställa att produkten och dess individuella komponenter cirkuleras i så stor utsträckning som möjligt innan de kasseras.

Återbrukade persondatorer

I Umeå kommun sker redan idag återanvändning av persondatorer, både inom och utanför verksamheten. Det handlar dock om mindre volymer som återförs till verksamheten. För att öka mängden återbrukad IT-utrustning rekommenderar IVL att skala upp mängderna återbrukad IT-utrustning genom att dessa upphandlas separat. En väg att gå för att börja i mindre skala är att välja ut delar av verksamheten där det ställs lägre krav på tillgång till senaste modellerna, exempelvis i skolor. En fördel med återbrukade IT-produkter som lyftes fram på workshopen, som IVL anordnade under våren 2020, är att de potentiellt kan bidra till lägre kostnader.

Persondatorer som tjänst

I leverantörssamtalen framkom att en framtidsspaning är att *IT som tjänst* är något som de tror kommer bli mer utav i framtiden. Detta är ett sätt att förlänga livstiden på produkterna och möjliggöra återanvändning. Denna tjänst bör omfatta både tillgodoseende av nya produkter, underhåll och tillvaratagande av uttjänta produkter. IVL påpekar dock att även om det finns många fördelar så finns det även nackdelar med leasing av produkter. Om leverantören inte får tillräckliga incitament för att skapa cirkulära flöden och förlänga livslängden kan effekten istället bli den motsatta. Produkternas livslängd skulle till och med kunna förkortas om det innebär att leverantören kan sälja fler produkter. Detta hör även ihop med beteenden inom organisationen, där det kan finnas en vilja att snabbt uppgradera till nya modeller. Leasingen behöver villkoras och detta behöver vara tydligt vid kravställan.

Dialog för att möjliggöra ökad klimathänsyn

I leverantörssamtalen påpekades att dialoger är av stor vikt för att hänga med i produktutvecklingen inom IT-branschen. Dialoger kan även möjliggöra specifika lösningar för den enskilda kommunen där ett exempel som lyftes var där en av leverantörerna samarbetat med en beställare för mer klimatsmarta leveranser.

”Upphandlingen hade tidigare kravställningar som syftade till att produkten skulle bli så billig som möjligt och med en så kort leveranstid som möjligt. Efter dialog ändrades att huvudleveransen kunde ha en leveranstid på 8–10 veckor. Då kunde företaget minska sitt klimatavtryck från leveransen genom att de kunde välja lite långsammare men mer klimatvänliga transportsätt. För kunden blev det också bra, då de bidrog till att sänka klimatavtrycket och fick en sänkning på priset.”

Vid Umeå kommun genomförs det inför varje skolstart en större beställning utav skoldatorer. Här skulle det vara möjligt att föra dialog med branschen för att se över om en liknande lösning är möjlig. Vid ett test kommer det kräva god tidsplanering för att säkerställa att datorerna hinner anlända i tid.

IVL:s förslagna åtgärder för IT

- **Utveckla arbetet med återbrukade persondatorer.** Det är här viktigt att tillse att allt fler återbrukade datorer kommer tillbaka till verksamheten, antingen genom befintligt system eller genom separat upphandling av återbrukade datorer. Detta kräver ett visst arbete med ändrat beteende hos medarbetare som får dem att inse alla fördelar med att gå från ”slit och släng” till ett mer hållbart och långsiktigt synsätt på resurshushållning med åtföljande miljövinster. En lämplig start kan här vara skolor där möjligheterna kan vara större utan redan invanda och slösaktiga konsumtionsmönster.
- **Se över möjligheterna att upphandla persondatorer som tjänst.** Testa i mindre skala och genomgå ordentlig marknadsundersökning och leverantörsdialog.

- **Inför fler cirkulära kriterier vid nyinköp av persondatorer.** Utgå från kriterieförslag från Upphandlingsmyndigheten ovan och krav i TCO-certifieringen för bärbara datorer. Här kan också en leverantörsdialog vara en god idé för att hitta nya vägar framåt.
- **Upphandla transporter på samma sätt som för andra produktkategorier.** Åtgärdsförslagen för transporter i samband med upphandling av IT-utrustning är desamma som de som gäller för transporter i stort.

Övriga åtgärdsförslag

- **Upprätta branschdialog.** Branschdialoger bör hållas inför varje större IT-upphandling för att vara uppdaterad om den senaste produktutvecklingen inom IT-branschen. Dialogerna kan även vara till stor hjälp för att hitta specifika lösningar för Umeå kommun som kan bidra till en ökad hänsyn till klimat och cirkulär ekonomi.

Bakgrund till förslaget

- Umeå kommuns IT-leverantörer har idag flera olika initiativ där de arbetar för återbruk av IT-produkter på olika vis. IVL påpekar även vikten av att kommunen som beställare ser till att datorerna kommer tillbaka in i systemet för att möjliggöra ett återbruk av antingen hela klienter och/eller mindre komponenter.

”Andel hårdvara som leverantören kan ta tillbaka spelar roll, försök därför att satsa på att möjliggöra ett ökat återtag av produkter.”

Citat från intervjuer med leverantörer

- Upphandlingsmyndigheten har nyligen kommit med uppdaterade kriterieförslag på området som innehåller mer cirkulära krav. Det gäller exempelvis energieffektivisering, begränsning av farliga ämnen, ökad livslängd hos produkterna och återvinningsbarhet (Upphandlingsmyndigheten, 2019).
- Leverantörerna lyfte möjligheterna till att använda branschdialoger och kravställningar för en ökad hänsyn till klimat och cirkulär ekonomi vid IT-upphandling:

”Det är viktigt att man riktar kraven mot de stora utmaningarna i IT-branschen, t.ex. transporter är en viktig fråga men för IT-produkter så är tillverkningen (80 %) och transporten hela vägen från fabrik är (3 %).”

*”Ställ krav på att leverantören ska vara medlem i **Responsible Business Alliance** eller på att de ska ha satt Sciencebased Targets och att de har satt längre gående krav än basen.”*

”Det är viktigt att man tar dialoger med leverantörerna på marknaden för att fånga upp relevanta krav. Det händer mycket på IT-branschen som vore bra att ha med, det kan hända mycket på 6 månader. Att använda leverantörer som kunskapsbank är en jättebra grej. Då följer man spjutspetsutvecklingen som leverantörerna är tvungna att göra”

”Många upphandlingar som är den största diskvalificeringen är för att datorerna väger för mycket. Man borde kunna ställa större krav på vad som är tekniskt godtagbart. Man skulle kunna göra en annan utvärderingsgrupp där man utvärderar datorerna, inte bara vara mått och tekniska detaljer. Utan att kunna ha en grupp där man får testa datorer och värderar snarare användarupplevelsen.”

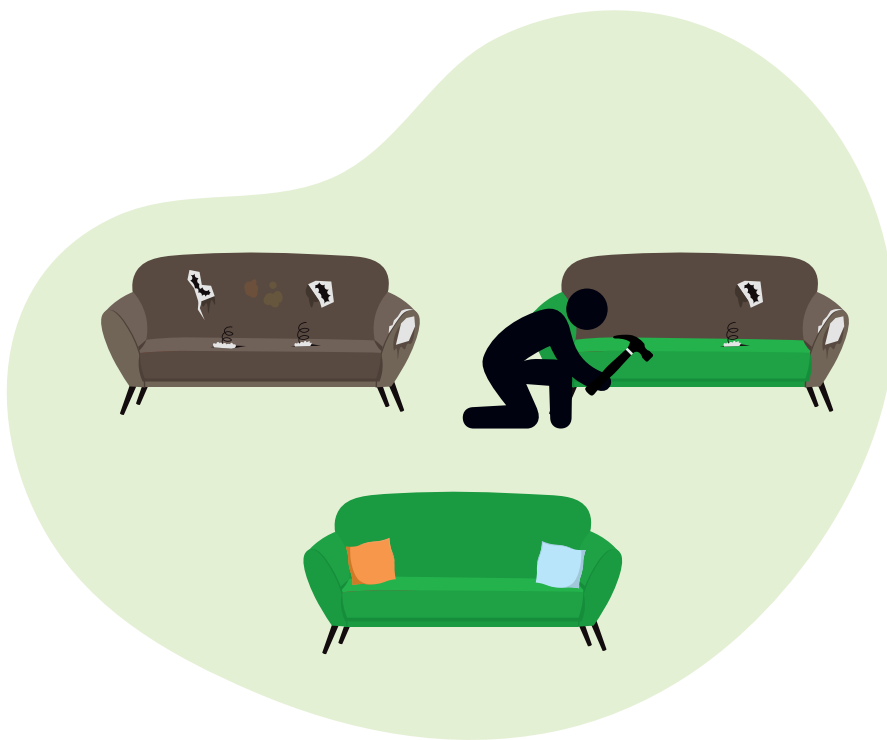
”Hur fysiskt hållbara datorer är en viktig del, där kan man jobba med förlängda garantier på batterier eller datorer där man kan byta ut delar om de går sönder, istället för att byta hela datorn.”

”Man ska inte stå med tom varukorg men se till att belöna de som har höjt ribban.”

”Välj en välvd skärm istället för två skärmar så kan ni bidra till stora positiva effekter klimatmässigt, då just skärmar har en hög belastning för klimatet.”

”Kravställ på ett års längre livslängd på laptops, då dessa har 30 % mer energiåtgång i tillverkningsfasen än i användningen.”

Citat från intervjuer med leverantörer

Åtgärdsförslag 12: Möbler – minskade utsläpp och cirkulär ekonomi

Möbler är ett område som lyfts fram att ha en stor potential till för cirkulär upphandling och det pågår en hel del arbete på området. För att formulera åtgärdsförslag som tar ett avstamp i tidigare erfarenheter och nuvarande kunskap för en minskad klimatpåverkan och ökad cirkularitet för möbelupphandlingar, har stöd tagits av "Studie av materialflöden i upphandlingsprocessen – Om cirkulär upphandling i Umeå kommun" utförd av IVL svenska miljöinstitutet på uppdrag av projektet. För att läsa all bakgrund till förslagen i sin helhet hänvisar vi er till denna studie.

Cirkulär möbelupphandling i ropet

Idag är det flertalet kommuner och regioner arbetar med att få till cirkulära möbelflöden, exempelvis Göteborgs stad, Malmö stad, Region Skåne och Linköpings kommun. Det handlar om allt från direktupphandlingar till ramavtal och gäller både inköp av nya och begagnade möbler samt tjänster kopplat till detta. Även SKI (SKL Kommentus Inköpscentral) arbetar med cirkulära möbelflöden genom ett nytt ramavtal för återbrukade och renoverade möbler samt tillhörande tjänster. Planerad avtalsstart är juni 2022. I övrigt finns det även flertalet projekt med fokus på möbler och cirkulär ekonomi.

Hyra istället för att köpa möbler

Under workshopen som IVL anordnade under våren 2020 tillsammans med Umeå kommun, diskuterades hyra av möbler istället för att köpa och äga möblerna. Detta skulle kunna ge leverantören incitament för att förlänga produkternas livslängd, genom att tillverka hållbara produkter och byta ut delar istället för att kassera möbler som behöver repareras. Den ekonomiska aspekten sågs dock som ett hinder då det idag är mer ekonomiskt att köpa möbler som håller länge än att hyra de. I dagsläget är dock detta inte aktuellt, då Umeå kommun har beslutat att vi endast ska köpa möbler, vilket då innebär att vi inte kan teckna avtal för att hyring av möbler.

Internt lager av möbler för återbruk

För att på ett effektivt sätt kunna utnyttja befintligt möbelbestånd behöver detta organiseras och magasineras. Dessutom behöver information om befintliga möbler och deras skick finnas tillgängligt för beställare och andra berörda. Idag finns det ett antal möbellager inom Umeå kommun, bland annat lager för grund- och gymnasieskola. Däremot, finns det ett behov av en inventering och organisering av befintliga lager och utredning av vilka ytterligare behov som finns. Under workshopen framkom också att det finns en efterfrågan efter en webshop för det interna möbellagret som förenklar för beställaren av den nya möbeln. Detta är något som varit på gång tidigare inom Umeå kommun, men som det inte kommits vidare med på grund av resursbrist. Vidare är det även intressant att se över möjligheterna till utbyte, delning och handel av möbler med andra organisationer för att tillsammans hjälpas åt till en mer effektiv användning av de möbler som redan är producerade och inte nyttjas till fullo.

Upphandla återbruk av möbler

IVL lyfter att det finns flera vägar att gå när det gäller upphandling av återbrukade möbler. Ett sätt för att börja i mindre skala är att teckna tillfälliga avtal som eventuellt kan förlängas med kortare tidsperioder. Syftet blir att vinna erfarenheter att ta med sig till vidare arbete.

Bland de som har kommit längst och har avtal på plats finns Malmö stad med ett ramavtal för återbrukade möbler. I upphandlingsdokumentationen kring ramavtalet finns flera goda exempel på cirkulära upphandlingskriterier som går att anamma även av andra. Bland annat ingår utvärderingskriterier kring cirkulär ekonomi. Utvärderingsmodellen går ut på att leverantören ska ange en handlingsplan för existerande möbler för tre områden: cirkulär utveckling, incitament för att tjänsterna används samt samarbete. Dessa tre områden utvärderas sedan genom viktning och poängfördelning utifrån grad av cirkularitet, det vill säga hur väl leverantören uppfyller beställarens mål och prioriteringsordning för en cirkulär möbelanvändning. Detta är ett sätt att främja cirkularitet vid upphandling. Man har också tagit beslutet att Förskoleförvaltningen inte får handla från ramavtalet för återbrukade möbler till miljöer där barn vistas. Detta är en försiktighetsåtgärd för att säkerställa att barn inte exponeras för potentiellt farliga kemikalier som eventuellt förekommer i begagnade möbler.

Reparation och underhåll

Ett sätt att öka livslängden på det befintliga möbelbeståndet är att upphandla renoveringstjänster.

Detta är även en form av tjänst som med fördel kan inkluderas i upphandlingar av återbrukade möbler. Ett LCC-verktyg kan användas för att göra en jämförelse av kostnaderna för en dyrare reparation är bättre ur ett långsiktigt perspektiv än ett nyinköp.

IVL:s förslagna åtgärder för möbler

- **Utveckla strategier för cirkulära möbelflöden.** Beställare har god användning av en väl genomtänkt strategi för sina möbelupphandlingar för att främja cirkularitet. Ta hjälp av all tillgänglig information, särskilt de praktiska erfarenheter som finns. Börja tillämpningen i mindre skala om det behövs och utgå från en viss förutbestämd prioriteringsordning.
- **Upprätta internt lager av möbler för återbruk.** Det ska vara lätt för beställare att få en överblick över tillgång till möbler som kan återanvändas både internt inom organisationen och ute på marknaden. En bra början är att sammanställa information om den interna tillgången.
- **Upphandla återbrukade möbler.** Lär av andra kommuners erfarenheter kring upphandling av återbrukade möbler, bland annat från Malmö stad och Göteborgs stad som har ramavtal på plats. Samarbeta med andra aktörer som är i samma fas i sina möbelupphandlingar och följ SKR:s arbete med ramavtal för cirkulära möbelflöden.
- **Upphandla tjänster för rekonditionering.** Upphandlingar av tjänster för rekonditionering bör gälla både för befintliga möbler och i samband med upphandling av återbrukade möbler.
- **Inför fler cirkulära kriterier vid nyinköp.** Förslag på cirkulära kriterier för nyinköp av möbler finns att tillgå både från Upphandlingsmyndighetens kriteriebibliotek och genom utdrag från Möbelfakta.
- **Upphandla transporter på samma sätt som för andra produktkategorier.** Åtgärdsförslagen för transporter i samband med upphandling av möbler är desamma som de som gäller för transporter i stort.

Bakgrund till åtgärdsförslag 12

- Det finns rad av olika projekt och initiativ som arbetar för cirkulär möbelupphandling. Bland annat projekten "Affärsmodellinnovation för cirkulära möbelflöden" (RISE, 2020) och "Återbruk av möbler och interiöra byggprodukter" (Lindholm et al., 2018) i samband med plattformarna Cirkularitet.se och Centrum för cirkulärt byggande.
- I projektet "Affärsmodellinnovation för cirkulära möbelflöden" har man bland annat tagit fram en prioriteringsordning för beställare anskaffning av möbler:
 1. se över om det verkligen finns ett behov av möbler
 2. undersöka om behovet kan tillgodoses av möbler som återbrukas inom organisationen,
 3. köpa återbrukade (begagnade) möbler från externa aktörer,
 4. köpa nya möbler som är designade för cirkularitet.

- I samma projekt "Affärsmodellinnovation för cirkulära möbelflöden" (RISE) har de tagit fram ett Livscykelkostnads-verktyg där en jämförelse av kostnaderna på ett rättvist sätt kan genomföras över en hel livscykel istället för bara se på inköpskostnaden. LCC-analysen kan användas som ett stöd i beslutsprocesser och ger en bild av skillnader i effekter på klimatpåverkan och kan användas för att avgöra om kostnaden för hyra eller köp är bästa valet.
- Återbruk är en viktig del för cirkulering av möbler, för att uppnå ett lyckat återbruk krävs ett arbete med de interna processerna och det nuvarande arbetssättet, snarare än upphandlingsprocessen. IVL har tagit fram en arbetsguide för ett återbruk av möbler i samband med lokalanpassning av ett kontor (IVL, 2018).
 - Steg 1: Formulera tydliga mål och krav för återbruk.
 - Steg 2: Utför tidigt en inventering och värdering av befintliga möbler.
 - Steg 3: Planera för inköp av begagnade möbler.
- Region Skåne som har medverkat i projektet "Cirkulära möbelflöden" och nu arbetar med att ta fram ett digitalt system där beställare har tillgång till en möbelkatalog med befintliga möbler.
- I Malmö stads upphandling av återbrukade möbler ingick återbrukade möbler och inredning samt "relaterade tjänster" som innebär bland annat rekonditionering, möbeltapetsering och re:design – även av befintliga möbler. Även Göteborgs stads nya ramavtal för begagnade möbler inkluderar renoveringstjänster, både i samband med möbelköpet och som en separat tjänst.
- En inventering av befintligt möbelbestånd och framtida behov är något som lyfts fram av de möbeltapetsrare som det fördes dialog med under leverantörssamtalen:

"Jätteviktigt att kommuner tänker stort! Gör en översyn av befintligt material och är det något som saknas, hur ser behovet ut för kommande år och vart vill ni på sikt?"

"Det är lättare för de små aktörerna om det läggs beställningar på större jobb, då detta hjälper de till att bli större och mer effektiva i sina yrken. Då kan även prislappen sänkas."

Citat från intervjuer med leverantörer

